

PAVOL JAKUBČÍN

**VYBRANÉ OTÁZKY VZŤAHOV CIRKVI A ŠTÁTU
V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1948 – 1989**

Pavol Jakubčin
VYBRANÉ OTÁZKY VZŤAHOV CIRKVI A ŠTÁTU
V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1948 – 1989

TRNAVA
2021

Recenzenti:

Mgr. František Neupauer, PhD.,
Mgr. Branislav Kinčok, PhD.,

Obálka: J. Vojtaššák, M. Buzalka, P. Gojdič (archív autora).

Vydavateľ
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
<http://ff.truni.sk>

© Mgr. Pavol Jakubčin, PhD., 2021
© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2021

ISBN 978-80-568-0468-1

OBSAH

Úvod.....	5
1. Štátna (schizmatická) Katolícka akcia.....	10
2. Takzvané cirkevné zákony z roku 1949.....	15
3. Likvidácia kláštorov v komunistickom Československu – akcie „K“ a „R“.....	22
4. Likvidácia gréckokatolíckej cirkvi.....	29
5. Zásah štátu voči biskupským seminárom a Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave.....	36
6. Súdny proces s biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom Buzalkom a Pavlom Gojdičom.....	42
7. Vznik a premeny prorežimnej kňazskej organizácie.....	57
8. Organizovanie tzv. odpútavacích akcií.....	74
Použitá a odporúčaná literatúra.....	84

Úvod

Predložená vysokoškolská učebnica má slúžiť ako pomôcka pre študentov pri spoznávaní vybraných aspektov slovenských dejín 20. storočia. V tomto prípade ide konkrétne o rôzne aspekty vzájomných vzťahov a vzájomnej koexistencie komunistickej štátnej moci a cirkvi (predovšetkým, hoci nie výlučne katolíckej cirkvi) v Československu v druhej polovici 20. storočia.

Februárovým prevratom v roku 1948 sa v Československu dostala k neobmedzenej moci komunistická strana. Počas niekoľkých mesiacov sa jej podarilo ovládnuť a dostať pod svoju kontrolu takmer všetky oblasti života spoločnosti (totálna kontrola spoločnosti, totalitný režim, totalita). V tejto situácii zostávali cirkvi jedinou potenciálne opozičnou silou v štáte, ktorá si zachovávala určitú nezávislosť a nebola počas prvých mesiacov pod úplnou kontrolou nového režimu. Práve ich samostatnosť a ideová odlišnosť motivovala komunistických predstaviteľov k snahe o ich ovládnutie a neskoršiu likvidáciu. Podľa plánov komunistov totiž mali byť cirkvi najprv využité pri získavaní podpory pre nový politický systém medzi ľuďmi a neskôr mali zaniknúť. Komunistická štátna moc v duchu svojej oficiálnej ideológie marxizmu-leninizmu pokladala náboženstvo za „ópium ľudstva“, prežitok, ktorý je potrebné vykoreniť. Keďže na Slovensku bola vplyvom aj počtom členov najväčšia katolícka cirkev, ktorej hlavný predstaviteľ – pápež, sídlil vo Vatikáne, teda už mimo mocenského dosahu v nepriateľskej sfére, venovali komunisti najväčšiu pozornosť práve jej. Prenasledovanie a tvrdé zásahy však postihli aj príslušníkov ostatných cirkví – evanjelickej cirkvi, reformovanej kresťanskej cirkvi i ďalších menších cirkví a náboženských spoločností.

V prípade katolíckej cirkvi sa komunistickí štátni predstavitelia snažili dosiahnuť jej odtrhnutie od Svätej stolice, vďaka čomu by ju mohli lepšie kontrolovať, využívať na svoje ciele a neskôr úplne zlikvidovať. Aby zmiatli veriacich použili názov existujúceho hnutia známeho ako Katolícka akcia. Štátna moc podnietila vznik falošnej alebo schizmatickej Katolíckej akcie, ktorá mala vyvolať dojem, že je hnutím bežných veriacich ľudí. Biskupi, kňazi aj veriaci

však tento podvod odhalili a štátna Katolícka akcia nedosiahla plánovaný cieľ. Navyše, voči následným postihom kňazov zo strany štátnych orgánov sa v mnohých dedinách a mestách na Slovensku objavili vzbury veriacich, ktorí boli odhodlaní kňazov brániť. Po zlyhaní štátnej Katolíckej akcie sa predstavitelia štátnej moci rozhodli ovládnuť cirkvi pomocou nových zákonov a tvrdých postihov.

Na jeseň 1949 prijal parlament, Národné zhromaždenie, tzv. cirkevné zákony. S ich využitím štátna moc podriadila všetky cirkvi kontrole nového štátneho cirkevného úradu. Prostredníctvom tohto úradu štátna moc rozhodovala o tom, ktorí kňazi môžu pôsobiť medzi ľuďmi a ktorí nie. Komunistický režim sa rozhodol zlikvidovať aj rehole. Ako príprava na zásah voči nim bol na jar 1950 zinscenovaný súdny proces s niekoľkými rehoľníkmi, ktorí boli obvinení z protištátnej činnosti. Cieľom procesu bolo nasmerovať verejnú mienku proti rehoľiam, a tak uľahčiť ich likvidáciu. Následne, v noci z 13. na 14. apríla 1950 sa uskutočnila tzv. Akcia K (kláštory) a o niekoľko mesiacov aj Akcia R (rehoľníčky). Počas týchto akcií boli obsadené mužské a ženské kláštory a ich obyvatelia násilne internovaní v niekoľkých tzv. sústreďovacích kláštoroch.

Štátna moc sa tiež snažila oslabiť katolícku cirkev aj útokom proti gréckokatolíckej cirkvi. Zinscenovala prestup gréckokatolíkov do pravoslávnej cirkvi. Gréckokatolícki kňazi aj veriaci ktorí to odmietali, boli následne vystavení rôznym postihom a perzekúciám.

K ďalším tvrdým zásahom voči katolíckej cirkvi patrila likvidácia diecéznych bohosloveckých seminárov a učilísk, v ktorých študovali budúci kňazi. Na Slovensku bola ponechaná jediná bohoslovecká fakulta a kňazský seminár v Bratislave. Týmto opatrením sa komunistický režim snažil znížiť počet nových kňazov a usmerniť ich výchovu podľa svojich zámerov.

Väčšina vtedajších katolíckych biskupov bola odsúdená v zinscenovaných procesoch na tresty dlhoročného väzenia. Biskupi, ktorí neboli súdení, boli niekoľko mesiacov internovaní v domácom väzení, bez možnosti slobodnej komunikácie s okolitým svetom. Biskup Ján Vojtaššák bol odsúdený na 24 rokov väzenia, biskupi Pavol Gojdič a Michal Buzalka na doživotie. Biskupov

Vasiľa Hopka a Štefana Barnáša taktiež odsúdili na vysoké tresty odňatia slobody. Cieľom týchto súdnych procesov bolo oslabiť vplyv a autoritu biskupov medzi kňazmi a veriacimi a posilniť v spoločnosti atmosféru strachu.

Najtvrdšie zásahy voči cirkvám prebehli v prvej polovici 50. rokov, avšak boj proti náboženstvu pretrvával v rôznych formách a rozličnej intenzite až do pádu komunistického režimu. Práve v tomto najťažšom období 50. rokov vznikla tzv. skrytá cirkev, v prostredí ktorej prebiehala duchovná formácia nových kňazov, rehoľníkov aj laikov. V obmedzených podmienkach (biskupi boli v domácom väzení alebo zatknutí) sa rožňavský biskup Róbert Pobožný podujal na riskantný krok – začal tajne vysväcovať bohoslovcov na kňazov. Boli to bohoslovci – rehoľníci, ktorí si dokončili teologické štúdiá v internačných kláštoroch a potom boli povolaní na základnú vojenskú službu do tzv. Pomocných technický práporov. Koncom septembra 1950 boli za kňazov v Rožňave vysvätení Pavol Hnilica, Ján Korec a ďalší jezuiti. Hnilica bol v januári 1950 (z rozhodnutia provinciála jezuitov) vysvätený opäť v Rožňave na biskupa. Hnilica potom začal vysväcovať bohoslovcov na kňazov (cca 30 – 40). Keď sa o neho začala zaujímať Štátna bezpečnosť, padla voľba na vysvätenie ďalšieho tajného biskupa, jezuitu – Jána Korca. Ten do roku 1960, kedy bol zatknutý, vysvätil ďalších 20 – 30 kňazov. Ešte v roku 1955 konsekroval na biskupa ďalšieho jezuitu, Dominika Kaľatu. Ten v roku 1961 konsekroval na biskupa Petra Dubovského. Najznámejšou osobnosťou tajnej cirkvi sa neskôr stal práve tajne vysvätený kňaz a biskup Ján Chryzostom Korec.

Rôznymi administratívnymi obmedzeniami režim bojoval voči tradičným náboženským púťam, proti vyučovaniu náboženstva na školách, či proti návštevnosti bohoslužieb. Konalo sa množstvo súdnych procesov s kňazmi a veriacimi, ktorí boli súdení pre aktívne vyznávanie svojej viery. Náboženské púte neboli priamo zakázané, ale cieľom malo byť vytvorenie takých podmienok, aby ich navštevovalo čo najmenej ľudí. V dobovej terminológii, ktorú používali štátne orgány sa tomu hovorilo „znižovanie lesku náboženských akcií“. Na základe novoprijatých právnych noriem sa akékoľvek zhromaždenia pod šírím nebom (púte, ľudové misie)

mohli konať len so súhlasom príslušného národného výboru. K ďalším opatreniam patrilo napríklad obmedzovanie dopravy, šírenie dezinformácií zo strany Štátnej bezpečnosti, fiktívne poruchy na vodovode a elektrickom vedení, zákaz kňazom spondať na danom mieste, či tzv. odpúťavacie akcie pre mládež. Všetky tieto zásahy proti veriacim sa diali napriek tomu, že ústava štátu a aj vysokí štátni predstavitelia deklarovali všetkým občanom náboženskú slobodu.

Určité uvoľnenie a zmierlivejší prístup k cirkvám priniesol rok 1968, keď sa v spoločnosti rozvinul tzv. obrodný proces, známy tiež pod názvom Pražská jar. Bola to snaha najvyšších komunistických predstaviteľov napraviť niektoré deformácie spoločnosti zapríčinené nespravodlivými a brutálnymi opatreniami z predchádzajúcich rokov. Táto snaha sa v spoločnosti stretla s nadšenou odozvou. Obrodný proces spoločnosti sa však vymkol spod kontroly aj reformným komunistom, pretože obyvateľstvo sa postupne začalo dožadovať takých práv a slobôd, ktoré už vôbec neboli zlučiteľné s komunistickým režimom. Ich naplnenie by fakticky znamenalo zánik režimu a prechod k demokracii. V auguste 1968 sa obrodný proces fakticky zastavil v dôsledku vojenskej intervencie štátov Varšavskej zmluvy.

Proces ktorý nasledoval, je známy ako normalizácia (uviedenie spoločnosti do „normálneho“ stavu pred januára 1968). V prístupe štátnej moci k cirkvám a veriacim znamenala normalizácia návrat k starému kurzu. Kňazom bol za aktivizovanie náboženského života odoberaný štátny súhlas (pod hrozbou väzenia nesmeli pôsobiť ako kňazi, ale museli pracovať v iných zamestnaniach). Veriaci aj kňazi boli súdení za pašovanie a rozširovanie náboženskej literatúry zo zahraničia a za organizovanie náboženských podujatí. Vyučovanie náboženstva na školách bolo obmedzované. Rodičia, ktorí prihlásili svoje deti na náboženstvo boli zastrašovaní, v prípade že pôsobili ako učitelia mohli byť zo zamestnania prepustení. Keďže vydávanie náboženskej literatúry bolo obmedzované, ľudia si málo dostupné knihy získavané zo zahraničia prepisovali a rozmnožovali. Týmto spôsobom vznikali tzv. samizdaty – svojpomocne vydávaná literatúra.

Približne od roku 1969 sa medzi veriacimi (najmä mladými ľuďmi a vysokoškólákmi) systematicky budovali „krúžky“ – malé spoločenstvá s piatimi až desiatimi členmi. V týchto spoločenstvách boli veriaci vedení k hlbšiemu prežívaniu svojej viery a k odvahe prejavovať svoje náboženské presvedčenie aj navonok. V roku 1975 už tieto spoločenstvá vytvárali sieť pokrývajúcu asi 150 slovenských miest a obcí. Najväčšiu zásluhu na ich vytváraní mali náboženský aktivisti z prostredia skrytej cirkvi, napríklad Vladimír Jukl, Silvester Krčméry a mnohí ďalší.

Formácia v malých spoločenstvách spôsobovala, že veriaci prestávali mať strach. Prejavovalo sa to aj na tradičných náboženských púťach, na ktorých sa zúčastňovalo stále viac veriacich. Príkladom môže byť náboženská púť vo Velehrade na Morave v júli 1985. Napriek snahe štátnej moci obmedziť počet účastníkov a vtláčiť púti nenáboženský obsah sa na nej zúčastnilo približne 150 – 200 tisíc prevažne mladých ľudí, z ktorých veľká časť bola zo Slovenska. Náboženské púte s hojnou účasťou mladých ľudí poukazovali na (z pohľadu štátnej moci) znepokojivý fakt, že napriek desaťročiam ateistickej propagandy a výchovy na školách je nezanedbateľná časť mladých ľudí nábožensky aktívna.

Ďalším veľkým prejavom odvahy veriacich bola tzv. Sviečková manifestácia, ktorá sa uskutočnila 25. marca 1988 v Bratislave. Aktívne sa jej zúčastnilo približne 2 tisíc ľudí, ktorí sa so zapálenými sviecami modlili za občianske i náboženské slobody. Príslušníci verejnej bezpečnosti sa snažili rozohnať dav autami a vodnými delami, následne došlo k zatýkaniu účastníkov manifestácie. V novembri 1989 vypukli v uliciach Prahy a Bratislavy demonštrácie, ktoré odštartovali sériu spoločensko-politických zmien známych pod názvom Nežná revolúcia. Názov bol vyjadrením pokojného priebehu udalostí. Výsledkom bolo odstránenie mocenského monopolu komunistickej strany, odchodu komunistov z čela štátu a nastúpenie demokratického vývoja v krajine. Pre veriacich znamenal pád komunistického režimu získanie úplných náboženských slobôd.

1. Štátna (schizmatická) Katolícka akcia

Vo vedení Komunistickej strany Československa (KSČ) došlo po biskupskej konferencii v Dolnom Smokovci (uskutočnila sa v dňoch 22. – 23. marca 1949) k zmene dovtedajšej taktiky v prístupe ku katolíckej cirkvi. Aktivizoval sa dlhodobý celoplošný plán ďalších opatrení v cirkevnej politike, ktorý mal konfrontačný charakter. Pri prehodnocovaní doterajšej taktiky sa zhodnotilo, že doteraz sa viedli útoky výlučne zvonka – mediálne útoky na Vatikán, pápeža a s ním spojenú „reakčnú hierarchiu“ a klérus. Podľa novej taktiky bolo potrebné zasiahnuť proti katolíckej cirkvi aj zvnútra, využiť skutočné alebo umelo vytvorené spory a napätia a najmä aktivizovať hnutie „pokrokových katolíkov“. Podľa starej, všeobecne uplatňovanej komunistickej taktiky, mala byť zodpovednosť za tvrdší proticirkevný kurz prenášaná na Vatikán a ním inštruovaných biskupov, ktorí údajne zahájili ťaženie proti ľudovým demokraciám. Malo to byť ospravedlnením konania štátu. Proti cirkvi sa malo zasiahnuť tvrdo, avšak nie tak, aby vznikol dojem, že je prenasledovaná celá cirkev. Prioritou sa stalo vytvorenie hnutia „pokrokových katolíkov“. Ako určitá ideová základňa pre toto hnutie mala slúžiť slovanská orientácia a cyrilometodský kult. Nová taktika postupu voči katolíckej cirkvi bola Predsedníctvom Ústredného výboru (P ÚV) KSČ schválená 25. apríla 1949.

Na uvedenom zasadnutí P ÚV KSČ boli tiež prerokované okolnosti vytvorenia „obrodného hnutia katolíkov“, pre ktoré sa ako najvhodnejší názov odporúčal názov **Katolícka akcia** (išlo o cielené zneužitie pôvodného názvu hnutia laikov, ktoré založil pápež Pius XI. encyklikou *Ubi arcano Dei* z 23. decembra 1922. Komunisti ráтали s tým, že ide o zaužívaný názov. Navonok mala štátna Katolícka akcia (KA) vystupovať ako prejav vôle veriacich katolíkov, ktorí súhlasia s politikou vlády. Navonok sa mala zachovať aj vonkajšia úcta k pápežovi a k pravdám viery. Ďalšie podrobnosti boli prerokované s predstaviteľmi „pokrokových kňazov“ (zo Slovenska Alexander Horák, Jozef Lukačovič, Jozef Fiala). Keďže sa však dalo očakávať, že najmä

voči angažujúcim sa kňazom by biskupi zakročili, títo sa nemali navonok angažovať.

Katolícki biskupi sa o pripravovaných plánoch dozvedeli určité informácie. Reagovali preto spoločným obežníkom pre kňazov zo 7. júna 1949, v ktorom upozorňovali, že pripravované hnutie je namierené proti cirkvi. Avšak mnohí kňazi dostali obežník neskoro.

Dňa 10. júna 1949 sa v Prahe zišlo zakladajúce zhromaždenie štátnej Katolíckej akcie. Na zhromaždení sa zúčastnilo 283 osôb (z toho 68 kňazov všetkých diecéz). Zhromaždenie prijalo dokument **Ohlas Katolíckej akcie** a zvolilo ústredný výbor, ktorý mal 60 členov. Ohlas KA prízvukoval vernosť cirkvi, pápežovi a biskupom vo veciach viery a mravov. Zdôrazňoval však odmietnutie kapitalizmu a vyslovil sa za cestu k socializmu. Neúspech rokovaní (štát – cirkev) prisudzoval jednostranne len episkopátu, ktorý údajne nevyužil veľkorysú ponuku. Kritizoval biskupov za cirkevné tresty „pokrokových kňazov“.

Šestbodový program KA bol koncipovaný všeobecne:

- zintenzívniť náboženský a mravný život v cirkvi
- zabezpečiť náboženskú výchovu na školách
- rozšíriť katolícku tlač
- udržiavanie cirkevných objektov štátom
- vyriešiť vzťah štátu a cirkvi.

Tieto požiadavky mali získať podporu veriacich. Celá štátna Katolícka akcia bola jednoznačne hnutím, ktorého vznik bol iniciovaný vedením KSČ a ktoré sledovalo konkrétny politický cieľ.

Ohlas Katolíckej akcie vyšiel ako zvláštna príloha Katolíckych novín, ktoré boli bez súhlasu biskupov, premenené na orgán štátnej Katolíckej akcie. Zásahom štátu bol z novín odvolaný dovtedajší šéfredaktor Augustín Pozdech a namiesto neho dosadený jeden z „pokrokových kňazov“ Ladislav Škoda. Biskupi a Vatikánsky rozhlas na to upozorňovali veriacich, ktorí následne Katolícke noviny bojkotovali.

V prvých týždňoch sa stretla štátna Katolícka akcia s určitým ohlasom medzi veriacimi. Bol to dôsledok úprimnej snahy o zlepšenie vzťahov štátu a cirkvi, ale aj neinformovanosti o zákulisí

kampane. Súčasťou kampane bolo získavanie podpisov pod Ohlas KA a to aj s pomocou štátnych orgánov. Osobitne mali byť získané podpisy kňazov. Správy o náraste počtu podpísaných sa objavovali v dennej tlači. Popri dobrovoľnej forme sa niekedy podpisy získavali aj hrozbami alebo podvodom (podpísaní boli aj kňazi, ktorí už dávnejšie zomreli). Vedenie Komunistickej strany Slovenska sa snažilo nezaostávať za českými krajinami. Do 17. júna 1949 podpísalo Ohlas KA na Slovensku 214 kňazov (z celkového počtu 2128 diecéznych a 408 rehoľných kňazov). Osobitne bol vyvíjaný tlak na biskupov. Komunistické stranícke štruktúry v okresoch organizovali delegácie pracujúcich, ktorí navštevovali biskupov a vyčítali im nechcú dohodu cirkvi so štátom, hoci pracujúci ľud si to želá a vláda republiky im vychádza vo všetkom v ústrety. V podobnom duchu boli biskupom posielané aj listy od veriacich.

Hlavným dôvodom faktického neúspechu štátnej KA bol odpor biskupov. Ti sa zišli na tajnej konferencii 15. júna 1949 v Prahe, kde sa dohodli na znení pastierskeho listu. Spôsob jeho vydania a rozširovania bol tajný a vzhľadom na prijaté obmedzujúce ustanovenia štátnych orgánov aj ilegálny. Biskupi zaujali v liste ku štátnej Katolíckej akcii kategoricky odmietavé stanovisko. Do jednotlivých farností bol list doručovaný osobitnými kuriérami. Napriek tomu ho však všetky farnosti nedostali.

Vedenie komunistickej strany zareagovalo okamžite. Predsedníctvo ÚV KSS na zasadnutí 17. júna 1949 rozhodlo o vyslaní tzv. vládnych zmocnencov do sídiel biskupských úradov v Trnave a Spišskej Kapitule. Tamojších biskupov Ambróza Lazíka a Jána Vojtaššáka považovalo komunistické vedenie za najnebezpečnejších. V ďalších mesiacoch však boli vládni zmocnenci dosadení aj do ďalších biskupských úradov: koncom júna na biskupský úrad v Banskej Bystrici, v júli v Nitre, v septembri v Košiciach, v novembri v Rožňave a v decembri v Prešove. Úlohou zmocnencov bolo kontrolovať činnosť úradu a biskupa, vrátane došlej a odoslanej pošty, telefonického spojenia, návštev. Taktiež mali s pomocou štátnych orgánov prekaziť čítanie pastierskeho listu v kostoloch v nedeľu 19. júna a 26. júna 1949. Jednotlivé

krajské veliteľstvá Štátnej bezpečnosti (ŠtB) dostali inštrukcie, ako zabrániť čítaniu pastierskeho listu. Samotný list mal byť zhabaný alebo jeho čítanie v kostoloch prekazené s odôvodnením, že list napĺňa skutkovú podstatu trestného činu.

Podľa odhadov list prečítali, alebo aspoň informovali o jeho obsahu kňazi v približne dvoch tretinách farností na Slovensku. Vatikánsky diplomat chargé d'affaires Gennaro Verolino podnikol v dňoch 25. – 28. júna 1949 cestu po Slovensku, kedy navštívil všetkých biskupov a povzbudil ich, aby sa nedali zastrašiť. Už 13. júla 1949 ho čs. vláda z Československa vypovedala ako personu non grata. Po ňom ostal na Apoštolskej internunciatúre v Prahe už iba jeden úradník – Ottavio de Liva. Keď sa napriek mnohým umelo vytváraným ťažkostiam a poníženiam nepoberal sám, bol dňa 16. marca 1950 z Prahy vypovedaný. Obvinili ho zo zasahovania do vnútorných záležitostí štátu. V apríli 1950 bol zároveň odvolaný čs. vyslanec z Vatikánu, Dr. Ilja Rath čo znamenalo na dlhé roky prerušenie diplomatických stykov medzi Vatikánom a Československom.

V tomto období sa začínajú uskutočňovať aj prekážky a obmedzenia zo strany štátnych orgánov nasmerované voči rôznej cirkevným slávnostiam. V lete 1949 došlo k menovaniu a následnej vysviacka dvoch nových slovenských biskupov: Ambróza Lazíka a Róberta Pobožného. Slávnostná vysviacka sa uskutočnila 14. augusta 1949 v Trnave. Štátne orgány sa snažili v deň vysviacky zmať dopravné spojenia, ktorými by mohli do Trnavy pricestovať veriaci.

Svätá stolica vydala už na druhý deň po čítaní pastierskeho listu biskupov exkomunikačný dekrét vzťahujúci sa na štátnu Katolícku akciu. Všetci, ktorí sa vedome a dobrovoľne zúčastnili alebo v budúcnosti zúčastnia na akcii, boli exkomunikovaní. O rozhodnutí informoval aj Vatikánsky rozhlas. Následne prišla vlna zatýkania a súdnych postihov voči kňazom, ktorí čítali pastiersky list, alebo informovali o exkomunikačnom dekrete. Keďže v polovici roku 1949 bola situácia medzi veriacimi v mnohých obciach veľmi napätá, postihy voči kňazov prišli až v rokoch 1950 – 1951. Extrémnym prípadom bol prípad kňaza Andreja Geráta, ktorý v

kázni použil paródiu na Kristove slová apoštolovi Pavlovi: „*Kristus by dnes mohol povedať: Klemente, Antoníne, prečo ma prenasleduješ?*“ Štátny súd v Bratislave klasifikoval tieto výroky, prispôsobené a vytrhnuté z kontextu, za velezradu. Andrej Gerát bol odsúdený na 11 rokov odňatia slobody.

Kňazov, ktorí čítali pastiersky list čakali represívne zákroky zo strany štátnych orgánov. Rozširovanie pastierskeho listu bolo posudzované podľa §32 (šírenie poplašnej správy) zákona č. 231/1948 Zb. Vo viacerých obciach sa veriaci rozhodli kňazov strážiť. V niektorých obciach vznikli hliadky, ktoré sa pri strážení kňazov striedali. Len čo zbadali cudzie auto, zvonili na poplach. Hoci inštrukcie komunistického vedenia boli jasné – nezasahovať násilím, nepokoje vo viacerých obciach sa nezaobišli bez násilností. Vo viacerých obciach stráženie kňazov a s ním spojené protesty nadobudli charakter vzbúr. Dochádzalo k napadnutiu miestnych straníckych funkcionárov, príslušníkov bezpečnosti, k demolácii kancelárií národných výborov a policajných staníc. Takýto charakter mali vzbury v 60 slovenských obciach. Väčší rozsah mali približne v 34 obciach, kde sa zúčastnilo spolu 22 – 25 tisíc osôb (následne boli trestné oznámenia podané na 1136 osôb). Najväčšie vzbury sa udiali v obciach: Drahovce – 1000 osôb, Čadca – 1000 osôb, Levoča – 2000 osôb, Strečno - 250 osôb, Dolná Krupá – 700 osôb, Lutina – 200 osôb, Heľpa – 500 osôb.

Vzhľadom na tieto udalosti bola zo strany štátnych orgánov postupne presadená taktika kňazov zatiaľ nezatýkať. Zatýkaní však boli ľudia, ktorí sa zapájali do vzbúr v obciach. To malo vzbudiť hnev obyvateľstva voči kňazom.

Svätá stolica vydala 1. júla 1949 ďalší dekrét o nezlučiteľnosti členstva katolíkov v komunistickej strane a ňou ovládaných organizáciách. Tí, ktorí ako členovia alebo sympatizanti vedome a dobrovoľne propagujú komunistickú náuku, podliehali exkomunikácií. Nie všetci kňazi sa však odvážili o tom informovať a uplatňovať to v praxi. Napr. kaplán v Spišskej Belej, Štefan Baláž, odmietol byť aktívnym členom KSS rozhrášenie. Za tento postup bol Štátnym súdom v Bratislave odsúdený na 12 rokov väzenia, konfiškáciu majetku a 10 rokov straty čestných občianskych práv.

2. Takzvané cirkevné zákony z roku 1949

Na jeseň 1948 prišla katolícka cirkev v Československu o jednu z posledných možností ako finančne zabezpečiť svoje fungovanie, keďže jej bola odobratá všetka pôda do výmery 30 ha, ktorú dovtedy podľa zákona (tzv. Tretia pozemková reforma, z. č. 46/1948 Zb.) z 21. marca 1948 mohla využívať na financovanie kňazov.

Cirkevná šesťka (cirkevná komisia pri ÚV KSČ, ktorá mala šesť členov) jednala o príprave nových cirkevných zákonov už 24. júna 1949. Pôvodný zámer bol prijať osnovu ešte do prázdnin avšak príprava štátnej Katolíckej akcie tento zámer oddialila. Ešte začiatkom júla bola biskupom zaslaná osnova zákona o štátnej pomoci na osobné a vecné náklady cirkvi. Tí reagovali a odmietli osnovu v súčasnej podobe.

V prípade nových cirkevných zákonov však na rozdiel od KA malo ísť o rozhodnutie v podobe zákona a jeho neuposlušnosť mohlo byť kvalifikované ako trestný čin. Režim dúfal že touto sociálnou otázkou (zvlášť keď postavenie radových kňazov nebolo najlepšie) sa mu podarí dosiahnuť diferenciaciu medzi kňazmi. Vyplácanie plátov bolo chápané ako účinný nátlak. Likvidáciou závislosti kňazov od biskupov sa mala uvoľniť aj ich podriadenosť, čo by malo aspoň časť kňazov viesť k odklonu od biskupov. Vytvorenie Štátneho úradu pre veci cirkevné bolo potom chápané aj ako vytvorenie novej autority pre kňazov, namiesto biskupov.

Postavenie biskupov bolo úplne iné ako pri KA keďže tu išlo o zákon voči ktorému nemohli účinnejšie konať a jeho prijatie nemohli ovplyvniť.

V dňoch 14. - 25. októbra 1949 prijalo Národné zhromaždenie nasledujúce právne normy: zákony č. 217 – 218/1949, vládne nariadenia č. 219 – 223/1949 (obsahovo totožné, ale každé z nich pre inú cirkev). Zákom č. 217/1949 Zb. sa zriaďoval Štátny úrad pre veci cirkevné. Zákon č. 218/1949 Zb. nazvaný tiež ako Zákon o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností mal dve hlavné oblasti: – pôsobiť v pastorácii mohli len kňazi so štátnym súhlasom, - štát prevzal na seba všetky hospodárske záväzky spojené s činnosťou cirkví (platy duchovných, opravy budov, samotný výkon kultu).

Minister spravodlivosti Alexej Čepička vo svojom príhovore uviedol, že tieto nové zákony budú mať blahodarný vplyv na vnútorný život cirkví, ale aj na ich vzťah ku štátu. Štát takto zabezpečuje všetky cirkvi hospodársky tak, aby sa mohli naplno venovať náboženskej a mravnej činnosti. Zbavuje ich hmotných starostí. Nový ústredný úrad prispeje rýchlym, odborným a spravodlivým riešením k zavedenou poriadku v hospodárskych záležitostiach cirkví bez toho, aby akokoľvek zasahoval do ich vnútorných vecí. Na slobodnom živote cirkví sa nič nezmení – budú aj naďalej sami slobodne rozhodovať o svojej činnosti. Uistoval, že kňazi zostávajú zamestnancami svojich cirkví. *„Je však prirodzené, že štát si vyhradzuje právo preskúmať z hľadiska národného a štátneho spoľahlivosť osoby navrhnuť na kňazský úrad alebo kňazskú funkciu. Pochopiteľne nie je možné pripustiť, aby niektoré miesto v cirkvi alebo v náboženskej spoločnosti bolo zneužitie na protištátnu a rozoriatnu činnosť.“*

Za nové zákony vyslovil vláde aj snemovni vďaka v mene drvivej väčšiny katolíckeho kňazstva minister zdravotníctva Josef Plojhar. Vyzdvihol, že doteraz žiadny režim neriešil náboženské a sociálne otázky kňazov a cirkví tak veľkoryso ako dnešný. Na záver zvolal: *„My, českí a slovenskí kňazi, ktorí sme vyšli z pracujúceho ľudu miest a dedín, nie sme kaplánmi na fašistickom dvore španielskeho Franca, ani nie sme dvornými kaplánmi Churchilla a podobných veličín, my sme kňazmi nášho ľudu, my náš ľud nikdy nezradíme, my náš ľud fanaticky milujeme a my budeme s našim ľuďom svorne a nadšene spolupracovať na uskutočnení veľkých spoločných ideálov kresťanstva a socializmu.“*

Podľa historika Karla Kaplana boli cirkevné zákony neprijateľné z týchto dôvodov:

- najvyššou cirkevnou vrchnosťou sa fakticky stal štátny úrad pre veci cirkevné
- o ustanovení duchovného na konkrétne miesto nerozhodoval biskup, ale štát
- duchovní sa stali existenčne závislými od štátu
- sľub vernosti nerešpektoval povinnosti voči Cirkvi
- štát prevzal kontrolu nad výučbou náboženstva a cirkevnou tlačou

- patronát nezanikol, ale prevzal ho štát
- vyššie spomínaní štátni zmocnenci boli do konzistórií ustanovení na základe osvietenského zákona z roka 1784, ktorý síce stratil platnosť, ale komunisti ho ďalej využívali.

Zákon č. 218/1949 Zb. fakticky znamenal, že štátna moc získala možnosť zbaviť kňazov aj biskupov štátneho súhlasu, kedykoľvek sa jej zachcelo. Bez súdu, bez disciplinárneho riadenia, bez možnosti odvolať sa. Pod rôznymi zámenkami strácali štátny súhlas najmä kňazi, ktorých horlivá pastoračná činnosť „zvyšovala“ v príslušnom mieste religiozitu obyvateľstva. Tí, ktorí vykonávali duchovnú činnosť bez štátneho súhlasu, boli súdení za „marenie dozoru štátu nad cirkvami.“

Prvé platy obdržali kňazi podľa nového zákona k 1. novembru 1949. Podľa historika Karla Kaplana plat nikto nevrátil. V januári a februári 1950 sa podľa nového zákona uskutočnilo skladanie sľubov kňazov. Na Slovensku bolo k zloženiu sľubu pozvaných 2112 kňazov, z ktorých 16 sľub podpísať odmietlo. Približne 40% kňazov chcelo dodať dodatok, ktorý im odporúčali biskupi, ale úradníci im v tom zabránili. Kňazi, ktorí sľub odmietli, boli internovaní v zvláštnych kláštoroch.

S uvedenými cirkevnými zákonmi súvisí aj prípad známy ako Dechetiáda, ktorý sa odohral v Banskej Bystrici. Dňa 8. januára 1950 zomrel banskobystrický biskup Andrej Škrábik. Podľa vtedajšieho cirkevného práva prechádzalo riadenie diecézy na katedrálnu kapitolu (zbor kanonikov), ktorá mala do 8 dní zvoliť kapitulného vikára – prechodného správcu diecézy. Dňa 12. januára 1950 sa konal pohreb biskupa Škrábika a nasledujúci deň zvolila kapitula za kapitulného vikára svojho člena, kanonika Dr. Daniela Briedoňa. Štát však voľbu neuznal s odôvodnením, že Briedoň nepožiadala o štátny súhlas. Následne prebiehala komunikácia medzi kapitulným vikárom a štátnymi orgánmi, pričom sa uzavretie prípadu zo strany príslušného Slovenského úradu pre veci cirkevné úmyselne natiahlo. Po uplynutí 30 dní Slovenský úrad pre veci cirkevné (SIÚC) vyhlásil podľa nového zákona miesto správcu Banskobystrickej diecézy za uprázdnené. Následne bol štátnou

mocou (Slovenským úradom pre veci cirkevné) za správcu diecézy menovaný kňaz Ján Dechet, ktorý patril do skupinky kňazov ochotných spolupracovať so štátnymi orgánmi.

Uplatnenie zákonov v praxi

Zákon č. 217/1949 Zb. zo dňa 14. októbra 1949, ktorým sa zriaďuje Štátny úrad pre veci cirkevné a príslušné vládne nariadenie č. 228/1949 zo dňa 25. októbra 1949 o pôsobnosti a organizácii Štátneho úradu pre cirkevné veci.

Štátny úrad pre veci cirkevné sa v rokoch svojej existencie (1949 – 1956) stal vrcholným štátnym orgánom, ktorý realizoval politiku komunistickej strany vo vzťahu k cirkvám. Pri jeho vytvorení boli na jeho pôde sústredené všetky kompetencie, ktoré boli dovtedy roztrúsené po viacerých úradoch (napr.: pozemkové záležitosti cirkví v rámci Ministerstva/povereníctva poľnohospodárstva, záležitosti charitatívnej starostlivosti v rámci Ministerstva/povereníctva práce a sociálnej starostlivosti, veci kultové v rámci Ministerstva/povereníctva školstva, vied a umení a pod.). Po rýchlom vytvorení úradu na jeseň 1949 bol na jeho čelo postavený minister spravodlivosti a generálny tajomník Ústredného akčného výboru Národného frontu (ÚAV NF) Alexej Čepička, do čela SIÚC sa dostal Gustáv Husák, ktorý aj naďalej zostal predsedom Zboru povereníkov (hoci spočiatku sa uvažovalo aj o Ladislavovi Holdošovi).

Ďalej boli povereníkmi na čele SIÚC: G. Husák (október 1949 – apríl 1950), Ladislav Holdoš (apríl 1950 – január 1951), uprázdnené miesto predsedu do júna 1951, Štefan Gažík (jún 1951 – marec 1953), Karol Fajnor (marec 1953 – november 1955), Ján Ušiak (november 1955 – júl 1956). Na čele Štátneho úradu pre veci cirkevné (SÚC) stál po Alexejovi Čepičkovi Zdeněk Fierlinger a po ňom Jaroslava Havelka.

Podľa § 2 zákona 217/1949 bolo úlohou SÚCu „*dbať o to, aby sa cirkevný a náboženský život vyvíjal v súlade s Ústavou a zásadami ľudovodemokratického zriadenia, a zaistiť tak pre každého Ústavou zaručené právo slobody vyznania, založené na zásadách náboženskej znášanlivosti a rovnoprávnosti všetkých vyznaní.*“

SÚC (SIÚC) prebral mnoho záležitostí, ktoré dovtedy vybavovali cirkevné úrady a celkom prenikol do cirkevnej správy. Vytváral tak akúsi protiváhu voči cirkevnej hierarchii a každý kňaz bol nútený byť s ním v kontakte. Ochromená hierarchia sa dostala do úlohy pasívneho pozorovateľa a často mohla už len legitimizovať rozhodnutia štátnych orgánov svojim podpisom. Kňazi sa týmto ocitli v situácii, kedy pre nich existovali dve, proti sebe stojace authority. Na jednej strane to boli ich cirkevní predstavení, na strane druhej to bol SÚC (SIÚC).

Keď katolícki biskupi zaslali vláde protestnú petíciu v ktorej sa sťažovali na protiústavnosť nových zákonov, vláda v odpovedi petíciu odmietla ako klamlivú a útočiacu voči novému, už platnému zákonu a zároveň odporučila biskupom, keďže cirkevné otázky už rieši výhradne SÚC, aby sa obrátili naň. Na ďalší list biskupov už vláda neodpovedala a odporučila ich na Štátny úrad pre veci cirkevné.

V krajoch a okresoch vykonával SÚC/SIÚC svoju činnosť prostredníctvom cirkevných tajomníkov, ktorí pôsobili na krajských a okresných národných výboroch (cirkevné oddelenia boli na krajoch a okresoch zriadené na jar 1949) a ktorí mu boli podriadení. Cirkevné oddelenia krajských národných výborov (KNV) mali spravidla 5-10 zamestnancov podľa veľkosti kraja a úrovne religiozity, na cirkevných oddeleniach okresných národných výborov (ONV) boli 1-3 zamestnanci, podľa počtu fár v okrese. Pod pôsobnosť SIÚC prešli aj zmocnenci pôsobiaci od júna 1949 na biskupských úradoch (dovtedy pôsobiaci pod hlavičkou Povereníctva školstva vied a umení).

Význam SÚC (SIÚC) sa po roku 1953 postupne znižoval (v posledných rokoch už nemal ani postavenie povereníctva) čo súviselo s tým, že cirkevná otázka bola z pohľadu režimu vyriešená a nebola prioritnou.

Zákon č. 218/1949 Zb. zo dňa 14. októbra 1949 o hospodárskom zabezpečení a náboženských spoločností štátom a príslušné vládne nariadenie č. 219/1949 zo dňa 18. októbra 1949 o hospodárskom zabezpečení rímskokatolíckej cirkvi štátom. Podľa tohto zákona poskytoval štát osobné pôžitky duchovným cirkví a náboženských

spoločností, ktorí pôsobia so štátnym súhlasom v duchovnej správe, v cirkevnej administratívne alebo v ústavoch pre výchovu duchovných. Nová platová úprava bola pre kňazov výhodnejšia než tomu bolo dovtedy. Najdôležitejšie však bolo, že podľa zákona, mohli duchovnú činnosť vykonávať len osoby, ktoré na to majú štátny súhlas a ktoré vykonajú sľub. Tento štátny súhlas bol používaný ako prostriedok nátlaku na kňazov a vytváral sa stav existenčnej závislosti kňazov od štátu. Zo strany štátu bolo toto materiálne zabezpečenie cirkví prezentované ako náhrada za cirkevné majetky, o ktoré cirkvi (najmä katolícka) prišli počas jednotlivých etáp pozemkovej reformy.

Zákon nadobudol platnosť 1. novembra 1949 a bolo rozhodnuté, že k tomuto dátumu už majú byť kňazom vyplatené platy podľa novej úpravy. Zámerom bolo, aby v čase skladania sľubov vernosti, čo sa malo udiať v januári 1950, mali kňazi už vyplatené aspoň dva platy, čím si ich režim chcel zaviazovať a v prípade niektorých, z hľadiska režimu „nespolahlivých“ kňazov si ich vyplatením platu chceli získať. Po urýchlennom zaslaní platov sa v januári 1950 prišlo k skladaniu sľubov vernosti.

Najznámejší a najostrejší konflikt spojený s udeľovaním štátneho súhlasu pre výkon funkcie sa udial po smrti biskupa Andreja Škrábika v Banskej Bystrici, ktorý zomrel 8. januára 1950. Banskobystrická kapitula zvolila na svojom zasadnutí 10. januára 1950 za kapitulného vikára (dočasného správcu diecézy) dovtedajšieho generálneho vikára, Daniela Briedoňa. Ten zaslal SIÚC list, v ktorom informoval o situácii v biskupstve a poprosil SIÚC aby mu bol v jeho funkcii nápomocný. SIÚC však túto formuláciu nepovažoval za žiadosť o predbežný súhlas, ktorý ukladal nedávno prijatý zákon č. 218/1949 Zb. a požiadal o podanie riadnej žiadosti. D. Briedoň však o tento nepožiadaval a aj keby tak urobil, SIÚC bolo rozhodnuté mu súhlas neudelieť. Po uplynutí 30 dňovej lehoty SIÚC 13. februára 1950 vymenoval za administrátora diecézy Jána Decheta. Keďže sídelná kapitula jeho menovanie neuznala, bola väčšina jej kanonikov internovaná v kláštore v Mučeníkoch. Vládnej moci išlo v tomto prípade o prestíž a všemožne chcela udržať J. Decheta vo funkcii. Preto ho v

nasledujúcich mesiacoch a rokoch podporovala rôznymi zásahmi. Táto situácia sa stala precedensom, ktorý mohol byť uplatnený v prípade ďalších diecéz.

3. Likvidácia kláštorov v komunistickom Československu – akcie „K“ a „R“

Už pred rokom 1948 považovali československí komunisti náboženské rehole za dôležitý náboženský organizmus, ktorý neželateľne vplýva na obyvateľstvo a usmerňuje ho. Po uchopení moci komunistickou stranou vo februári 1948 sa mohli ich plány namierené proti reholiam uskutočniť. Prvé zásahy voči kláštorom sa objavovali už od leta 1948, kedy boli niektoré kláštory, pod zámienkou že sú centrami protištátnej činnosti, likvidované. Hoci ich nebolo veľa, naznačovali smer, ktorým sa bude vývoj uberať. Realizácia plánov, ktoré štátna moc s rehoľami mala, sa kvôli iným akciám (ako bola napr. štátna Katolícka akcia v júni 1949, príprava tzv. cirkevných zákonov na jeseň 1949) mohla uskutočniť až v prvej polovici roku 1950. Ešte v januári 1950 pritom cirkevná šesťka ÚV KSČ zvažovala formu a rozsah zásahu, pričom do úvahy prichádzali dve možné alternatívy – zásah vykonať postupne, alebo naraz. Priklonili sa k radikálnejšej možnosti.

Bezprostrednou prípravou na akciu „K“ (Kláštory) bol súdny proces s desiatimi predstaviteľmi jednotlivých rádov, ktorí boli obžalovaní z velezrady a vyzvedačstva (desiati vybratí spomedzi mnohých už zaistených) Úlohou vykonštruovaného súdneho procesu, označeného podľa hlavného obžalovaného ako proces s Augustínom Machalkom a spol., bolo odôvodniť pripravovaný zásah voči reholiam a spracovať verejnú mienku. Súdení rehoľníci sa po dôkladnom „spracovaní“ vyšetrovateľmi Štátnej bezpečnosti pri procese priznávali k svojej „protištátnej činnosti“, k nenávisti k „ľudovodemokratickému zriadeniu“, k sympatiám k „imperializmu“, k výrobe ilegálnych letákov, k ukrývaniu „nepriateľských agentov“, zbraní a cenných predmetov. Výpovede sa obžalovaní museli naučiť naspamäť počas vyšetrovania. Aby bol dosiahnutý čo najväčší vplyv procesu na verejnosť, niektoré časti súdneho procesu boli vysielané v rozhlase. Z pohľadu štátnej moci tento súdny proces splnil svoj cieľ, pretože rehole boli vykreslené ako „slepý nástroj Vatikánu“ a ten ako „agent imperializmu“. Podľa rozsudku dostal jeden z obžalovaných doživotie (zhodou okolností

jediný zo Slovenska – redemptorista Ján Mastiliak), ostatní deväti rehoľníci tresty odňatia slobody v celkovej výške 132 rokov. Po tejto „príprave“ sa mohlo pristúpiť k realizácii zásahu voči rehoľiam.

Samotnú realizáciu akcie „K“ prevzala Štátna bezpečnosť. Bol vykonaný štátobezpečnostný prieskum kláštorov a zistili sa počty ich obyvateľov. Akcie sa mali zúčastniť príslušníci Zboru národnej bezpečnosti, Štátnej bezpečnosti, armády a Ľudových milícií. Vyzbrojení mali byť puškami, samopalmi, ľahkými guľometmi, obuškami a plynovými sviečkami. Začiatok akcie bol určený na štvrtok, 13. apríla 1950 o 24.00 hod.

Politický plán Akcie „K“

Pokyn na začatie akcie dal generálny tajomník ÚV KSČ, Rudolf Slánsky. Podrobný plán akcie vypracoval pražský Štátny úrad pre veci cirkevné. Na Slovensku riadil akciu povereník stojaci na čele SIÚC, Ladislav Holdoš. Podľa politického plánu bolo potrebné pripraviť:

- návrh na použitie budov
- vypracovanie denného poriadku pre centralizačné a kárne kláštory
- obsadiť vedúce posty v jednotlivých kláštoroch (zmocnenec, hospodár, väzenskí odborníci)
- zabezpečiť ideologickú prípravu kádrov (školenie z cirkevnej politiky) pre zasahujúcich príslušníkov
- pripraviť zoznamy a personálne zabezpečiť kňazov, ktorí po zásahu budú slúžiť sv. omše v kláštorných kostoloch.

V určený čas sa príslušníci ozbrojených zložiek začali dobýjať do kláštorov. Tam, kde im na výzvu neotvorili, dostali sa do objektov násilím. Po vniknutí do kláštorov rehoľníkov zhromaždili a informovali o dôvode zásahu, ktorým bola údajná protištátna činnosť reholí. Následne ich pripravenými autobusmi a nákladnými autami zväžali do tzv. sústreďovacích kláštorov. Na celom Slovensku bolo v túto noc sústredených 881 rehoľníkov z 11 reholí.

Počas zásahu boli rehoľníci v každom kláštore rozdelení do troch skupín – najreakčnejší a predstavení išli do kárneho kláštora v Pezinku. Ostatní rehoľníci: do Svätého Beňadika – františkáni, do Šaštína – saleziáni, do Jasova – jezuiti, do Podolínce – tešitelia, redemptoristi, baziliáni. Tretia skupina – rehoľníci s kladným pomerom k režimu boli preradení do verejnej duchovnej správy.

Po akcii „K“ sa v noci z 3. na 4. mája 1950 uskutočnila aj tzv. akcia „K2“, v rámci ktorej boli obsadené aj zvyšné mužské kláštory. Týmto dvoma zásahmi bolo na Slovensku postihnutých 1180 rehoľníkov z 15 reholí, žijúcich v 76 kláštoroch. Po týchto dvoch akciách boli rehoľníci na Slovensku sústredení do kláštorov v Mučeníkoch (obec neskôr premenovaná na Sládečkovce, dnes Močenok), Hronskom Beňadiku, Podolínci, Kostolnej a v Báci. Oficiálna štátna propaganda prezentovala celý zásah ako umožnenie rehoľiam vrátiť sa k ich pôvodnému poslaniu. V obsadených objektoch kláštorov prebehlo hľadanie protištátnych materiálov, kompromitujúcich – nemravných materiálov, zbraní, peňazí, zásob potravín.

Po uskutočnení akcie „K“ sa pozornosť režimu obrátila na ženské rehole. Likvidácia ženských kláštorov dostala pomenovanie akcia „R“ (Rehoľníčky). V ich prípade mal byť postup miernejší, pričom sa malo ísť cestou ich „dobrovoľného“ odsunu a len v prípade, že by rehoľníčky kládli odpor, mala byť využitá pomoc bezpečnostných orgánov. Samotná akcia „R“ začala 29. augusta 1950 o 8.00 hod. ráno. Počas realizácie akcie „R“ však došlo približne na 15 miestach na Slovensku k väčším zhluknutiam občanov, ktorí nesúhlasili s likvidáciou rehoľných komunít. Na viacerých miestach ľudia obsadili kláštory a nedovolili rehoľníčky odvieť, pričom dochádzalo aj k ostrým konfrontáciám a napadnutiu prítomných funkcionárov štátnej správy. V týchto kláštoroch sa akcia zopakovala v noci za asistencie príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti, ľudových milícií a štátnej bezpečnosti. V akcii „R“ bolo v dňoch 28. – 31. augusta 1950 na Slovensku sústredených 1962 rehoľníčok a obsadených 137 objektov. Rehoľníčky boli sústredené v 16 sústreďovacích kláštoroch. Ďalších viac ako 1600 rehoľných sestier však ostalo pracovať v nemocniciach, nakoľko režim za ne nemohol nájsť adekvátne náhradu.

Po obsadení kláštorov boli nešeterným zaobchádzaním zo strany štátnych orgánov zničené knižnice a rozkradnuté mnohé vzácne rukopisy, tlače, obrazy a nábytok. Podľa svedectiev očitých svedkov bol vo viacerých prípadoch obsah niekoľko storočí budovaných historických knižníc a archívov vidlami a lopatami nahadzovaný na nákladné autá a odvázaný do papierní či spaľovní. Samotné budovy získali do užívania najmä krajské a miestne národné výbory, rôzne administratívne úrady, telovýchovné spolky, detské domovy a pod. Komunistická štátna moc nazerala na rehole ako na nebezpečného ideologického nepriateľa, ktorý má značný vplyv na masy. Išlo však aj o hnutelný a nehnuteľný majetok, ktorý rehole spravovali. V správe pre politický sekretariát ÚV KSČ, ktorá bilancovala získané materiálne hodnoty, bol výsledok akcie označený za najväčší majetkový presun od privlastnenia majetku Nemcov, „znárodnenia“ a pozemkovej reformy. Inak povedané, išlo o rozsahom tretiu najväčšiu krádež od roku 1945. Najbolestnejším dôsledkom zásahov však boli strastiplné osudy tisícok rehoľníkov a rehoľníčok, ktorí sa na niekoľko desaťročí stali prenasledovanou skupinou občanov.

Zhrnutie údajov: Akcia „K“ na Slovensku – 881 rehoľníkov z 11 reholí, sústreďovacie kláštory Jasov, Podolíneček, Šaštín, Sv. Beňadik a jeden kárny – Pezinok. Neskôr už len Báč, Podolíneček, Sv. Beňadik. Od septembra 1950 zrušený aj Báč – išli do Podolínce I. + existoval Podolíneček II. Podolíneček celkovo fungoval do konca roka 1951.

Akcia „K2“ na Slovensku – noc z 3. na 4. mája 1950, zaistených 281 rehoľníkov z 5 reholí (najviac SVD, školskí bratia, piaristi, lazaristi, kapucíni).

Celkovo akcia „K“ + „K2“ na Slovensku: 1180 rehoľníkov z 15 reholí, zo 76 rehoľných domov a kláštorov (v českých krajinách – 1164 rehoľníkov zo 144 kláštorov).

Koncom apríla 1950 zriadený v Kostolnej pri Trenčíne preškoľovací kláštor pre mladistvých rehoľníkov – postupne ním prešlo 350 rehoľníkov. Určitý typ preškoľovacieho kláštora existoval v Malackách – pre menej „reakčných“ rehoľníkov, ktorí boli zaraďovaní do pastorácie.

V súvislosti so zásahmi voči reholiam sa vyskytli nepokoje na týchto miestach: Obec Spišský Štvrtok, približne 200 žien vniklo do kláštora, pričom na ich vytláčenie bol použitý slzný plyn. Obec Pruské približne 700 nespokojných občanov sa 14. apríla ráno zhromaždilo pred miestnym kláštorom, vzduchom lietali kamene. Nepokoje boli potlačené bez použitia zbraní. Podolínec, dňa 14. apríla ráno ľudia z Podolínce a okolitých dedín vylomili bránu a pokúsili sa oslobodiť rehoľníkov. Strážiaci príslušníci spustili strelbu, výsledkom bolo niekoľko ťažko ranených. Pezinok, dňa 14. apríla 1950 sa vyskytli nepokoje do ktorých sa zapojilo približne 600 ľudí.

Počty rehoľníkov v sústreďovacích kláštoroch sa neskôr postupne znižovali. Rehoľníci boli povolávaní na vojnu, prepúšťaní, odsunutí do Mučeníkov, v rokoch 1951 – 1952 cca 200 rehoľníkov odsunutých do Čiech, Sv. Beňadik uzatvorený v polovici 1951, Podolínec koncom 1951.

Čo sa stalo s rehoľníkmi, ktorí boli počas Barbarskej noci uväznení v sústreďovacích kláštoroch. Akým spôsobom boli perzekvovaní, respektíve aké praktiky používala štátna moc? Ako dlho museli rehoľníci v sústreďovacích táborech zostať?

Režim v sústreďovacích kláštoroch sa riadil podľa pravidiel blízkych väznici. Popri práci (lepenie vrecúšok, preberanie šípok, stolárske a krajčírské práce, práce v poľnohospodárstve) mali rehoľníci vyhradený čas na politickú prevýchovu. Komunikácia s vonkajším svetom bola úplne vylúčená, alebo sa obmedzovala na minimum. Najprísnejší režim bol v kláštore v Podolínci, kde sa nachádzal najväčší počet rehoľníkov. Objekt bol strážený ozbrojenou strážou so psami, pričom na strážnu službu boli určovaní strážcovia z Leopoldova a iných väznic. Na budove kláštora boli postupne zamrežované okná a inštalovaný ostatný drôt. Na nádvorí bola vybudovaná strážna veža a okolie bolo v noci osvetľované reflektormi. Rehoľníci, ktorí porušili predpísaný poriadok boli trestaní samoväzbou v pivnici.

Počas nasledujúcich rokov boli rehoľníci presúvaní v rámci jednotlivých sústreďovacích kláštorov s cieľom rozbiť vytvorené komunity a tak uľahčiť ich „prevýchovu“. Aby nemohli starší rehoľníci vplývať na mladších, boli títo zaraďovaní na vojenskú

službu do Pomocných technických práporov, kde strávili zväčša tri roky. Príslušníci reholí zo Slovenska boli vyvážaní do Čiech, čím sa mal zmenšiť ich vplyv na silne religióznu slovenskú spoločnosť.

V kláštoroch zostávali rehoľníci niekoľko mesiacov až rokov. Štátna moc sa snažila využiť tento čas na to, aby rozbila ich komunity a presvedčila rehoľníkov o „vyzlečení rehoľného rúcha“, teda opustení a zrieknutí sa rehole a odchode do civilného života. To sa však až na pár výnimiek nepodarilo a takmer všetci rehoľníci zostali verní svojmu povolaniu. Po zrušení sústreďovacích kláštorov (zväčša v priebehu rokov 1952 – 1953. Najdlhšie fungujúcim sústreďovacím kláštorom bol český tábor v Králikách, v ktorom bola internovaná aj pomerne veľká skupina slovenských rehoľníkov. Tento bol zrušený až v decembri 1960) si prepustení rehoľníci nachádzali prácu v civilných zamestnaniach, len malá časť mohla pastoračne pôsobiť vo farnostiach. Práve život v civilných podmienkach umožňoval rehoľníkom jednotlivých reholí nadväzovať medzi sebou kontakty a hľadať si spoločné bývanie. V nových podmienkach začínali rehoľníci opäť viesť rehoľný život, tajne pokračovali v štúdiu, prijímali nových členov. Týmto spôsobom vytvárali malé rehoľné komunity jezuiti, verbisti, dominikáni, redemptoristi, saleziáni a niektoré ďalšie rehole. Rehoľní kňazi vysluhovali sviatosti a viedli duchovné cvičenia pre tajné komunity rehoľných sestier.

Zásahmi v rámci akcií „K“ a „R“ boli fakticky zrušené kláštory a rehoľné domy (ako miesta kde bývajú rehoľníci) avšak samotné rehole (ako inštitúcie) neboli oficiálne zrušené ani zakázané. Napriek tomu rehoľníci, ktorí sa po prepustení zo sústreďovacích kláštorov opäť stretávali, alebo spolu bývali, boli vystavení ďalšiemu prenasledovaniu zo strany štátnej moci. Najmä v druhej polovici 50. rokov a začiatkom 60. rokov prebehla vlna súdnych procesov so skupinami rehoľníkov z viacerých reholí (redemptoristi, verbisti, františkáni, saleziáni), ktorí sa snažili vytvárať malé komunity v bytoch. Obvinení boli z marenia dozoru štátu nad cirkvami (vykonávania náboženskej činnosti bez štátneho súhlasu), z rozširovania nedovolennej náboženskej literatúry, nedovoleného združovania sa a podobne.

Ešte v doznievajúcej atmosfére politického uvoľnenia, v novembri 1968, rozhodla generálna prokuratúra o tom, že zásah proti reholiam v roku 1950 nemal zákonný podklad a rehole ako také neboli zásahom zrušené. Nemožno im preto ani brániť prijímať dorast a obnoviť rehoľný život. S postupujúcou normalizáciou však bolo toto rozhodnutie zrušené a ÚV KSČ neskôr (v máji 1970) úplne odmietol možnosť legálneho pôsobenia mužských rehoľí. Ženské rehole mohli od roku 1968 pôsobiť v obmedzených podmienkach, v presne určených komunitách, bez možnosti prijímať nových členov.

4. Likvidácia gréckokatolíckej cirkvi

Snaha o likvidáciu gréckokatolíckej cirkvi (GKC) a jej začlenenie do Ruskej pravoslávnej cirkvi. Celá myšlienka bola riadená z Moskvy (podobný proces – likvidácia GKC sa udiala aj na ukrajinskej Haliči v roku 1946, v Rumunsku 1948 a v Zakarpatskej Ukrajine 1949). Stála za ňou jednak snaha oslabiť katolícku cirkev a zároveň posilniť vplyv Ruskej pravoslávnej cirkvi, ktorá sa v povojnovom období stala nástrojom v rukách sovietskych komunistov. Pomocou pravoslávia sa malo ideologicky hlbšie preniknúť do krajín strednej Európy. Ruská pravoslávna cirkev bola podporovaná a vyzdvihovala už pred rokom 1948 ako symbol slovanstva a víťaznej veľmoci ZSSR. V rokoch 1945 – 1948 sa s podporou štátnej moci posilnili pozície pravoslávnej cirkvi v Československu. Bol vytvorený exarchát moskovského patriarchátu v ČSR (1946). Dokonca sa uskutočnila zmena jurisdikcie pravoslávnych farností zo srbskej na ruskú. Organizované boli politické procesy s gréckokatolíckymi kňazmi a rehoľníkmi, ktoré mali kompromitovať celú gréckokatolícku cirkev z údajných spojení s členmi Ukrajinskej povstaleckej armády. Likvidácia baziliánskych mužských a ženských rehoľných domov sa uskutočnila už vo februári 1949.

Ešte pred februárom 1948 bol v Československu rozbehnutý proces diskreditácie gréckokatolíckej cirkvi. Jej kňazi boli obviňovaní z podpory banderovcov a spolupráce s Ukrajinskou povstaleckou armádou. V rámci týchto obvinení sa uskutočňovali aj prehliadky v gréckokatolíckych kláštoroch, boli zatýkaní rehoľníci a zaberané niektoré budovy gréckokatolíckej cirkvi v Prešove.

Určitým predobrazom bol proces likvidácie, ako prebehol už skôr aj v iných krajinách: dňa 8. – 10. marca 1946 prebehla tzv. Lvovská synoda, ktorá mala vytvoriť zdieľanie legality pri likvidácii gréckokatolíckej cirkvi na Ukrajine. Biskupi boli uväznení, kňazi ktorí pod nátlakom neprijali pravoslávie (tých bola väčšina) boli uväznení alebo deportovaní do sovietskych pracovných táborov v rámci systému Gulag.

V auguste 1949 vypracovalo cirkevné oddelenie národného frontu spolu s predstaviteľmi pravoslávnej cirkvi plán postupnej

pravoslavizácie gréckokatolíkov. Plán zahŕňal zvýšenie počtu pravoslávnych kňazov, získanie skupiny gréckokatolíckych kňazov pre pravoslávie, zintenzívnenie propagandy prestupu na pravoslávie, podporu výstavby pravoslávnych chrámov a založenie pravoslávnej eparchie (biskupstva) so sídlom v Prešove. Na tento cieľ poskytol štát 3 milióny korún. Plán bol dlhodobý a mal sa uskutočňovať prostredníctvom tzv. návratových výborov vytvorených v obciach a okresoch z komunistov – gréckokatolíkov a sympatizantov pravoslávia.

Predstavitelia pravoslávnej cirkvi sa však snažili proces urýchliť a vyvíjali tlak na českých a slovenských politických činiteľov. Urýchliť prechod mala aj návšteva delegácie Ruskej pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku spojená s vysviackou prešovského pravoslávneho biskupa. Za týchto okolností sa rozbehla takzvaná návratová akcia Gréckokatolíkov, ktorá vyvrcholila 28. apríla 1950 v Prešove, vo veľkej sále hotela Čierny orol, kde bola formálne zrušená Užhorodská únia z roku 1646. Udalosť je známa ako Prešovský „sobor“.

Posamotnom „sobore“ sa rozbehla snaha získať gréckokatolíckych kňazov, aby podpísali manifest a prestúpili na pravoslávie, „zjednotili sa“ – presviedčanie, snaha o korumpovanie, získavanie manželiek. Tí čo odmietli – zastavený plat, zaistení a daní do väzenia aby mohli svoj postoj zmeniť, ak tak neurobili - odvezení do pracovných táborov. Tí čo odmietali boli postupne braní do táborov nútených prác. Ako miesto sústredenia gréckokatolíckych kňazov, ktorí sa odmietli „zjednotiť“ bol určený bývalý františkánsky kláštor v Hlohovci. V septembri 1950 sa tu nachádzalo 52 gréckokatolíckych kňazov.

V priebehu roku 1951 sa rozhodlo o vyvezení nezjednotených kňazov do Čiech a na Moravu. Prekážali konsolidácii pomerov. Začala akcia P – 100. realizovala sa koncom roku 1951 – v rámci nej malo byť vyvezených 104 kňazov aj so svojimi rodinami do pohraničia, kde im malo byť zabezpečené bývanie a práca. Išlo o rodiny, ktorých živitelia boli práceschopní – do 60 rokov. Prípád 28 rodín ktorých živitelia boli starší sa mal riešiť osobitne. Tí sa mali vysťahovať mimo prešovský a košický kraj.

Priebeh akcie P – 100 bol krutý. Kňazi boli vyvážaní do 3 dní od doručenia dekrétu, dokonca v niektorých prípadoch do 24 hodín. Ubytovanie na nových miestach určenia však často vôbec nebolo pripravené. Kňazi pracovali väčšinou ako robotníci v JRD, na stavbách, v lesoch. Naspäť na Slovensko sa mohli vrátiť až koncom 50. rokov.

Nezjednotení gréckokatolícki kňazi boli tvrdo postihovaní aj neskôr. Boli občiansky diskriminovaní a šikanovaní. Tí ktorí vykonávali bohoslužby, krsty, spovede bez štátneho súhlasu boli tvrdo trestaní. Gréckokatolícka cirkev po „sobore“ nebola síce zakázaná, ale oficiálne neexistovala, preto sa jej činnosť posudzovala ako činnosť nepovolených náboženských siekt.

Pravoslávna cirkev, násilne rozšírená o gréckokatolíckych veriacich, bola veľmi závislá od režimu a potrebovala jeho podporu. Tým pádom aj každé zakolísanie režimu jej spôsobovalo problémy. Tak to bolo aj v období čiastočného politického odmäku v rokoch 1953 – 1956. Medzi gréckokatolíckymi veriacimi v tomto období vzrástli nádeje na obnovenie ich cirkvi. Množili sa žiadosti adresované kancelárii prezidenta republiky a tiež iným štátnym orgánom, v ktorých veriaci požadovali návrat odsunutých gréckokatolíckych kňazov. V niektorých obciach odmietli veriaci vydať pravoslávny kňazom kľúče od chrámu s tým, že oni pravoslávie neuznávajú. Vedúce stranícke orgány strany sa snažili prijať v tejto situácii opatrenia. Jedným z nich bolo rozhodnutie (koncom r. 1953 a začiatkom r. 1954) o aktivizácii pravoslávnej cirkvi. Prebehli porady pracovníkov SIÚC s pravoslávny kňazmi – jedným z cieľov bolo aj skvalitnenie obradov – aby pritiahli viac ľudí. Taktiež mali byť vo väčšej miere zapojení cirkevní tajomníci. Na nejaký čas sa podarilo situáciu zvládnuť – čo bolo dôležité najmä pred voľbami do národných výborov (ktoré boli v máji 1954), ale koncom roka 1954 a začiatkom 1955 sa situácia opäť zhoršila. Začalo masové podávanie žiadostí gréckokatolíkov o prestup do rímskokatolíckej cirkvi. Prestupy do rímskokatolíckej cirkvi sa podarilo zastaviť rôznymi hrozbami.

Po prelomov XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu, vypracoval Odbor pre veci cirkevné Povereníctva školstva dokument s názvom Zásady cirkevnej politiky. Dokument

bol datovaný dňa 20. septembra 1956 a okrem iného sa v ňom hovorilo o úlohe pravoslávnej cirkvi, ktorú bolo potrebné neustále podporovať, aby posilnila svoj vplyv na tú časť obyvateľstva, ktoré je pod vplyvom bývalej gréckokatolíckej cirkvi. Cieľom bolo, aby sa postupne odstránili zvyšky gréckokatolíckej cirkvi.

Vo voľbách do národných výborov v roku 1957 veriaci niekoľkých gréckokatolíckych obcí na východe odmietli voliť kandidátku národného frontu. Bol to prejav protestu proti zrušeniu gréckokatolíckej cirkvi.

Príznačným je fakt, že v čase mierneho uvoľnenia v cirkevnej politike, kedy prebiehali revízie súdnych procesov v rokoch 1955 – 1957, boli niektorým odsúdeným biskupom zmiernené tresty. Konkrétne z trojice troch odsúdených biskupov Vojtaššák – Buzalka – Gojdič, boli Vojtaššákovi a Buzalkovi v roku 1956 pre chorobu prerušené výkony trestu pre vysoký vek a chorobu. Biskup Gojdič však ostal vo väzení, hoci jeho zdravotný stav bol zlý. Dokonca svedok, ktorý na súde svedčil proti biskupovi Gojdičovi – Pavol Hučko, 31. mája 1956 odvolal svoju svedeckú výpoveď. Poprel že dostával od biskupa špionážne správy a tiež že na jeho príkaz prevádzal banderovcov do zahraničia. Uviedol, že svedčil pod psychickým nátlakom vyšetrovacích orgánov. Napriek tomu sa nič nepodniklo a biskup Gojdič zomrel 17. júla 1960 vo väzení v Leopoldove. Rovnako ani biskupovi Vasiľovi Hopkovi (odsúdený v r. 1951 na 15 rokov odňatia slobody), sa v tomto období na výkone trestu nič nezmenilo. Biskup Hopko bol na slobodu prepustený až v r. 1964 po intervencii Vatikánu. Dovtedy strávil vo väzení 13,5 roka. Po prepustení ostal žiť v Čechách, v Oseku, v charitnom domove. Tento odlišný prístup voči odsúdeným gréckokatolíckym biskupom bol jednoznačne prejavom obáv z toho, že prepustenie by nepriaznivo ovplyvnilo konsolidáciu pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku.

Ukazovalo sa, že zvládnuť problémy na východnom Slovensku je nad sily pravoslávnej cirkvi a preto sa táto otázka dostávala pravidelne na program rokovania najvyšších straníckych a štátnych orgánov. Režim zasahoval do chodu všetkých cirkví, ale kým pri ostatných cirkvách to bolo pre obmedzovanie ich

činnosti, pri pravoslávnej to bolo z dôvodu snahy upevniť jej postavenie a pomôcť jej získať bývalých gréckokatolíckych veriacich. Napríklad v inštrukciách pre cirkevných tajomníkov na východnom Slovensku (prešovský a košický kraj) sa uvádzalo, aby nekladli prekážky výučbe pravoslávneho náboženstva na školách a aby neobmedzovali početnosť a slávnostný ráz pravoslávnych pútí a iných podujatí pravoslávnej cirkvi.

Je pravdepodobné, že pravoslávna cirkev sa udržala práve vďaka problému s gréckokatolíckymi, inak by štát na nej nemal taký záujem a nepodporoval ju.

Údajne v roku 1951 pôsobilo na Slovensku 129 bývalých gréckokatolíckych kňazov, čo bolo 73% z celkového počtu gréckokatolíckych kňazov. V roku 1955 ich bolo už len 65 čo bolo 38%. Bolo to preto, že na bývalých uniátov sa hľadelo v pravoslávnej cirkvi s nedôverou a snažili sa ich zbavovať.

Od roku 1963 nastalo opäť mierne uvoľnenie v cirkevnej politike – preto pravoslávna cirkev mala obavy z liberalizácie. V tomto období sa dokonca aj vo vládnych kruhoch objavuje aj nový názor na zrušenie gréckokatolíckej cirkvi. V uznesení P ÚV KSS z marca 1965 sa hovorilo, že návratová akcia v roku 1950 bola unáhlená, bez hlbšej analýzy situácie a cirkevných pomerov a možných následkov. Toto riešenie údajne ovplyvnilo postoje veriacich voči politike KSČ, a vzbudilo to ilúzie, že ideológia pravoslávnej cirkvi je pokrokovejšia než iné náboženstvá. Podľa dokumentu sa problém gréckokatolíckej cirkvi mohol riešiť tak, ako problém iných cirkví – t. j. izolovaním a odstránením hierarchie a rozvinutím práce mierového hnutia medzi kňazmi a veriacimi. Aj napriek tomu, že sa postup z roku 1950 hodnotil ako politicky chybný a nedomyslený, neznamenalo to zmenu politiky voči gréckokatolíckej cirkvi. Cirkev nemala byť v žiadnom prípade povolená, naopak snahy o obnovenie sa stále hodnotili ako škodlivé. Uznesenie sa nezverejnilo a neboli z neho vyvedené žiadne konkrétne závery.

Od roku 1963 prebiehali rokovania medzi Československom a Vatikánom, pričom Svätá stolica sa v rámci týchto rokovaní permanentne snažila otvoriť otázku obnovenia gréckokatolíckej cirkvi, čo však československá strana odmietala.

Od roku 1963 dochádzalo tiež k opätovnému oživeniu žiadostí o obnovenie gréckokatolíckej cirkvi, najmä pod vplyvom Československo – Vatikánskych rokovaní, ako aj pod vplyvom Druhého vatikánskeho koncilu a pod vplyvom všeobecného politického uvoľnenia v ČSR.

Rok 1968, kedy sa v rámci reformného procesu naprávajú mnohé krivdy z minulosti, priniesol ešte viac požiadaviek za obnovenie gréckokatolíckej cirkvi.

V apríli 1968 sa stretlo v Košiciach 133 ešte žijúcich gréckokatolíckych kňazov, ktorí prijali rezolúciu popierajúcu legitimitu prešovského „soboru“. Žiadali od vlády vyhlásiť neplatnosť „soboru“ a jeho dôsledkov, ako aj obnovenie cirkvi a rehabilitáciu prenasledovaných. Vytvoril sa 18 členný akčný výbor pod čestným vedením biskupa V. Hopku, ktorý bol len krátko predtým prepustený z izolácie v Oseku. Vytvoril sa veľký tlak (kňazi navštevovali sekretariát pre veci cirkevné). Nakoniec vláda deklarovala že je rozhodnutá dôsledne zabezpečiť slobodu vyznania a v rámci toho obnovenie činnosti gréckokatolíckej cirkvi v ČSSR. Dňa 13. júna 1968 vláda prijala uznesenie o povolení činnosti gréckokatolíckej cirkvi. Následne sa začali zložité rokovania medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. Dňa 5. júla 1968 dostali gréckokatolíci späť chrám v Prešove. Rezidencia biskupa a budova semináru však ostali pravoslávne.

V priebehu rokov 1968 a 1969 sa uskutočnila v 210 obciach hlasovanie obyvateľov o tom, ktorej cirkvi má patriť chrám v obci. V 30 obciach sa takéto hlasovanie neuskutočnilo, v nich zostal chrám v držbe pravoslávnej cirkvi. Z uvedených 210 obcí však po hlasovaní zostalo pravoslávnej cirkvi len päť farností.

V roku 1956 bola zatknutá a odsúdená početná skupina gréckokatolíckych kňazov okolo Ivana Ljavinca, ktorého biskup V. Hopko poveril vedením diecézy (ako generálneho vikára). Keďže aj po ich zatknutí sa stále objavovali žiadosti o obnovenie a povolenie činnosti cirkvi, Štátna bezpečnosť vyvodila záver, že musí existovať nové ilegálne vedenie. Začali sa zaujímať o dvoch kanonikov: bývalého riaditeľa gréckokatolíckeho biskupského úradu v Prešove – Mirona Petrašoviča a Teodora Rojkoviča.

Rojkovič údajne, podľa informácií ŠtB, vypracoval smernice, ktorými sa mali riadiť bývalí gréckokatolícki kňazi a podľa ktorých mali viesť svojich veriacich aby postupovali podobne. Podľa smerníc mali žiadať obnovenie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu a prepustenie na slobodu biskupov Gojdiča, Hopka, ako aj ostatných gréckokatolíckych kňazov. V decembri 1958 sa uskutočnil súdny proces so siedmymi kňazmi – medzi nimi aj Petrašovič, Rojkovič, a iní. Značnú aktivitu vyvíjal aj Miron Podhajecký, ktorý písal listy prezidentovi ČSSR, Antonínovi Novotnému.

5. Zásah štátu voči biskupským seminárom a Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave

Popri všetkých zásahoch, ktoré komunistická štátna moc viedla voči cirkvi, bolo len otázkou času, kedy zameria svoju pozornosť aj na teologickú fakultu a kňazské semináre. Komunisti pokladali semináre za jeden z posledných oporných bodov cirkevnej hierarchie, ktorý im prekážal pri eliminovaní vplyvu biskupov a v snahe o úplné ovládnutie cirkvi. Zámerom vládnej moci preto bolo získanie úplnej kontroly nad výchovou a formovaním budúcich kňazov a jej usmernenie takým spôsobom, aby sa z nich stávali „vlasteneckí“ kňazi.

V snahe úplne ovládnuť a usmerňovať výchovu kňazského dorastu boli všetky teologické fakulty a učilištia zákonom (Z. č. 58/1950 Zb. z 18. mája 1950) vyňaté spod pôsobnosti Ministerstva (Povereníctva) školstva a dozor nad nimi prevzal Štátny úrad pre veci cirkevné (na Slovensku jeho ekvivalent Slovenský úrad pre veci cirkevné). Ďalšie zmeny v organizácii štúdia prinieslo vládne nariadenie (č. 112/1950), prijaté 14. júla 1950. Ním boli na Slovensku zrušené všetky veľké diecézne semináre a bohoslovecké štúdium sa sústredilo na jedinej fakulte v Bratislave.

K ďalším zmenám, ktoré vládne nariadenie prinieslo, patrilo skrátenie doby štúdia z piatich na štyri roky, či určovanie počtu prijatých študentov „so zreteľom na plánované potreby cirkvi“. Bolo tiež rozhodnuté o prísnej individuálnej previerke doterajších bohoslovcov, ktorá sa mala uskutočniť na prelome mája a júna 1950. Politické školenie bohoslovcov sa konalo v Bratislave a v diecéznych seminároch (Nitra, Banská Bystrica, Spišská Kapitula, Rožňava a Košice). Jednoznačným cieľom bolo vybrať tých študentov – bohoslovcov, ktorí budú môcť v štúdiu pokračovať. Znamenalo to uskutočnenie politického školenia, ktorého boli bohoslovci povinní sa zúčastniť a po ktorom mali vypracovať test a absolvovať záverečný kádrový pohovor. Kádrovanie poslucháčov sa konalo na základe výsledkov osemdňového kurzu politického školenia. Kurz prebiehal v dňoch 28. júna – 7. júla 1950. Na začiatku kurzu každý poslucháč musel vyplniť obsírný dotazník a napísať vlastný

životopis a po skončení kurzu mal vypracovať „záverečný text na politické otázky“. Po vykonaní previerok všetkých bohoslovcov ich mal SÚC rozdeliť na tri skupiny: na tých, ktorí budú ďalej študovať, tých ktorí majú byť izolovaní a nakoniec tých, ktorí budú povolaní na vojenskú službu. Uvedené skupiny bol označené: 1. lojálni, 2. reakční 3. nevyhranení. Samotné školenie však dopadlo z pohľadu štátnej moci katastrofálne. Napr. v Bratislave sa z 208 pozvaných bohoslovcov dostavilo na školenie len 39 a dokončili ho iba štyria bohoslovci, ktorí boli zaradení do tretej kádrovej skupiny. V Nitre sa z 45 pozvaných bohoslovcov síce dostavilo 39, avšak všetci školenie opustili. V Košiciach sa z 80 pozvaných dostavilo 27, dokončili traja, zaradení do tretej skupiny. Celkovo bolo preverených 50 bohoslovcov a v štúdiu sa rozhodlo pokračovať iba 26 z nich. Do prvého ročníka mali nastúpiť iba štyria poslucháči. Hrozilo fiasko spočívajúce v tom, že „nová“, komunistickou štátnou mocou podporovaná bohoslovecká fakulta nebude mať poslucháčov. Preto začali nábery medzi bývalými bohoslovcami, prebiehala presvedčovacia kampaň v sústredovacích kláštoroch, kde sa podarilo taktiež získať niekoľkých mladých chlapcov do prvého ročníka. A tak kým pred zásahmi študovalo na celom Slovensku v diecéznych seminároch spolu približne 280 – 300 bohoslovcov, v školskom roku 1950/1951 ich zostalo na jedinej povolenej fakulte len 42.

Bohoslovcov, ktorí dali najavo svoj nesúhlas s deformáciou výchovy kňazského dorastu, čakala odplata. Poslali ich na vojenskú službu k tzv. pomocným technickým práporom, odkiaľ ich odmietali prepustiť aj po uplynutí dvojročnej lehoty. (Dva roky bola v tomto období bežná dĺžka základnej vojenskej služby).

Profesorský zbor bohosloveckej fakulty sa dal celý k dispozícii SIÚC. Kádrovanie profesorov, docentov a asistentov mala na starosti osobitná komisia Slovenského úradu pre veci cirkevné. Úrad však z kádrových dôvodov vylúčil z Fakulty piatich vyučujúcich (Ján Bubán, Anton Šurjansky, Jozef Šátek, Jozef Špirko, Jozef Solmoši). Do učiteľského zboru pribudli vlasteneckí kňazi ako Jozef Straka (vyučoval cirkevné dejiny), Alexander Horák (vyučoval spoločenské náuky) a dvaja laici, ktorých určil ústredný výbor strany.

Na fakultu bol dosadený tajomník, ktorý podliehal priamo Slovenskému úradu pre veci cirkevné. Jeho úlohou bolo dohliadať, či sa všetko na fakulte odohráva v duchu politiky komunistickej strany a podávať dôverné hlásenia a informácie o pedagógoch a bohoslovcov. V rámci vyučovania bol zavedený kurz tzv. spoločenských náuk, čo nebolo nič iné ako marxizmus-leninizmus, ktorý museli absolvovať všetci bohoslovci. Na fakulte vznikli skupiny Československého zväzu mládeže a Zväzu československo-sovietskeho priateľstva. Bohoslovci sa taktiež zúčastňovali rôznych brigád.

Vatikánsky rozhlas, ktorý bol pokladaný za tlmočníka stanoviska Svätej stolice, vo svojom vysielaní naznačil, že po takých zásadných opatreniach, ako boli skrátenie štúdia, zavedenie nových predmetov, vymenovanie pedagógov orgánmi štátu, treba pokladať Cyrilo-metodskú bohosloveckú fakultu (CMBF) za nové učilište. A keďže sa tieto zásahy odohrali, napriek zreteľnému zneniu kánona č. 1376 Kódexu kánonického práva, bez súhlasu a schválenia Svätej stolice, nová bohoslovecká fakulta nie je oprávnená označovať sa za pokračovateľku fakulty pred rokom 1950. Štátne orgány pokladali toto vyjadrenie za „výzvu Vatikánu profesorom a kňazom, aby bojkotovali naše opatrenia na poli výchovy kňazského dorastu“.

Nízky počet poslucháčov na CMBF s úzkosťou v srdci a s obavami sledovali slovenskí biskupi, najmä Ambróz Lazík a Jozef Čársky. Prekvapení boli však aj členovia komunistického stranického vedenia, ktorí si tento nezáujem o teologické štúdium na fakulte pod ich kontrolou vysvetľovali ako dôkaz, že bohoslovci viac dajú na hlas Vatikánskeho rozhlasu než na ich pokrokové snahy a opatrenia. Pre štátne orgány bola znepokojujúca aj tá skutočnosť, že kým na katolíckej bohosloveckej fakulte študovalo 20 – 30 bohoslovcov, evanjelická bohoslovecká fakulta mala v školskom roku 1950/1951 zapísaných 80 poslucháčov a v nasledujúcom školskom roku dokonca 83 poslucháčov. Predstavitelia štátnej moci preto iniciovali snahy o zvýšenie počtu bohoslovcov. Slovenský úrad pre veci cirkevné predložil Ústrednému výboru KSS návrh: „Je v našom záujme, aby sme v nastávajúcom školskom roku dostali na teologickú fakultu dostatočný počet poslucháčov.“

A tak v októbri 1950 Slovenský úrad pre veci cirkevné vyzval biskupov, aby oslovili svojich bohoslovcov a prehovorili ich, aby sa vrátili k štúdiu. Biskupi, ktorí medzitým nadobudli presvedčenie, že aj režimom kontrolovaná fakulta je lepšia než nijaká fakulta, skutočne poslali výzvy na farské úrady i jednotlivým bohoslovcov. Uistovali ich, že na fakulte „budú prednášať profesori, ktorí majú riadnu kánonickú misiu. I predstavení seminárov sú ustanovení príslušným ordinariátom za duchovných vodcov bohoslovcov“. Ďalej ich žiadajú, „aby sa vrátili k štúdiu, a to aj tí, čo už narukovali alebo majú narukovať, pretože vojenská správa im ochotne povolí odklad vojenskej služby“.

Táto náborová akcia sa však skončila neúspešne. V roku 1951 sa preto verbovanie na bohosloveckú fakultu ešte viac zintenzívnilo. Do kampane sa zapojili aj *Katolícke noviny*, ktoré sa usilovali predstaviť fakultu a seminár v tom najpriaznivejšom svetle, aby ju urobili príťažlivou pre mladých aspirantov na kňazské povolanie. Katolíckej verejnosti ju predstavovali takto: „Biskupi sú spokojní s duchovným vedením a s úrovňou štúdia.“ Chválili pomery na fakulte, na ktorej vraj „nikdy nebolo o bohoslovcov tak dobre postarané, ako je to teraz. Výchova nie je izolovaná ako v minulosti. Klerikom je dovolené čítať noviny a časopisy, a to nielen náboženského, ale i politického obsahu [...]“. *Fakulta má svoju samostatnú skupinu Zväzu česko-slovenskej mládeže a Spolku sovietsko-československého priateľstva, v rámci ktorých vyvíja svoju kultúrnu a osvetovú činnosť.*“

Výsledkom tejto agitácie zo strany Slovenského úradu pre veci cirkevné a niektorých biskupov bolo pomerne veľké číslo študentov prijatých do prvého ročníka. V správe Slovenského úradu pre veci cirkevné zo 14. januára 1952 sa uvádzalo: „A aj keď je štátna fakulta stále v kľatbe, najmä biskupi Lazík a Čársky mali záujem, aby v šk. r. 1951/1952 nábor do prvého ročníka bol zlepšený. Samotní biskupi začali nábor na fakultu podporovať a tak sa dosiahlo toho, že do tohto šk. r. sa prihlásilo 24 poslucháčov.“ Školský rok 1951 / 1952 sa tak mohol začať s 58 poslucháčmi, z ktorých 23 bolo v prvom ročníku.

V januári 1952 bol pri CMBF zriadený aj osobitný jednoročný rýchlukurz, ktorý mal byť „prípravkou pre vysokú školu teologickú“. Ako písali *Katolícke noviny*, cieľom kurzu bolo umožniť štúdium

aj chlapcom zo slabších sociálnych vrstiev, „aby sociálne a školské pomery neboli prekážkou pre prácu vo vinici Pánovej“. Zo strany štátnej moci však v pozadí stáli iné motívy. Išlo predovšetkým o snahu rýchlo získať nových bohoslovcov. Záujem o rýchlokurz i poskytovaná kvalita štúdia však boli nízke. Mohli sa tu prihlásiť záujemcovia bez maturity. Programovo sa tak počítalo so znížením intelektuálnej úrovne kňazov. Na stredných školách s maturitou sa však záujemcom o štúdium na bohosloveckej fakulte kládli neraz do cesty prekážky zo strany učiteľov. Navonok sa demagogicky tvrdilo: „Štát vyšiel cirkvám v ústrety tým, že zriadil jednoročné prípravky pre teologické štúdium. Urobil tak preto, že stredoškolská mládež nemá záujem o teológiu. Prípravka je jednoročná...Jednoročný prípravný kurz je dostačujúci pre štúdium na technike a musí stačiť aj pre teológiu.“ Presadzoval sa tiež trend znižovania náročnosti štúdia. Prvý turnus tohto rýchlokurzu sa začal 14. januára 1952 a trval do konca augusta. Do kurzu sa prihlásilo tridsaťdva záujemcov, z ktorých dvadsaťjeden bolo z Trnavskej diecézy, päť z Rožňavskej, štyria z Košickej a dvaja z Banskobystrickej. Z Nitrianskej a Spišskej diecézy neprišiel nikto. Nasledujúce turnusy sa začínali 1. septembra a končili sa 30. júna. Riaditeľom kurzov bol Dr. Jozef Straka, vedúci katedry praktickej teológie. Absolventi prípravného kurzu mali automaticky zabezpečené štúdium na fakulte. Prakticky to znamenalo, že študenti s maturitou boli prijatí iba ako doplnok ročnej kvóty.

Prípravné kurzy prebiehali do roku 1955. V tomto roku sa totiž prišlo k „skvalitneniu teologického štúdia“ a rozhodnutím Slovenského úradu pre veci cirkevné z 1. júla 1955 sa bohoslovecké štúdium vrátilo k svojmu niekdajšiemu päťročnému štúdiu a prípravné kurzy sa zlikvidovali.

Od roku 1952 sa však situácia upravila natoľko, že predseda Slovenského úradu pre veci cirkevné, Štefan Gažík, konštatoval, že je už zbytočné angažovať štátne orgány pri prihlasovaní na bohosloveckú fakultu: „Treba cirkvám dať jasne na vedomie, že štátna správa si plní povinnosti k cirkvám, pokiaľ ide o ich materiálne zabezpečenie, že však nábor cirkevných kádrov prevádzať si musia samotné cirkvi.“ Následne poodhalil podstatu dlhodobej ateistickej politiky:

„Zvýšené počty ktorejkoľvek cirkvi sú nebezpečím. Treba uvážiť, že za štyri roky, kedy vyjdú dnes nastupujúci študenti teológie do kňazskej praxe, bude pre nás každý kňaz, bez ohľadu na cirkevnú príslušnosť, rovnako nebezpečným – bude to predstaviteľ nepriateľského svetonázoru.“

Po prvých rokoch fungovania novej fakulty, kedy chcela štátna moc jej existenciu propagačne využiť, však prišli roky umelého obmedzovania počtu prijatých študentov. To zapríčinilo neustále znižovanie počtu kňazov na Slovensku, znásobené prirodzeným úbytkom, ale ešte viac odnímaním štátneho súhlasu a väznením.

V nasledujúcich rokoch (približne od šk. roku 1953/54) bol stanovený tzv. *numerus clausus* – obmedzený počet novoprijatých študentov. Do prvého ročníka tak bolo prijímaných len približne dvanásť študentov.

6. Súdny proces s biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom Buzalkom a Pavlom Gojdičom

Súdny proces s biskupmi J. Vojtaššákom, M. Buzalkom a P. Gojdičom patrí k najvýznamnejším politickým procesom v slovenských dejinách. Novému politickému režimu sa ponúkala lákavá možnosť kompromitovať katolícku cirkev prostredníctvom kňazov, ktorí sa politicky aj spoločensky angažovali v období prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945. Bola to účinná zbraň ako perspektívne likvidovať silného ideového protivníka. Tu je potrebné hľadať aj korene procesu s biskupmi J. Vojtaššákom, M. Buzalkom a P. Gojdičom. Povojnová československá vláda sa pokúšala u Svätej stolice dosiahnuť odvolanie niektorých slovenských biskupov. Patrili k nim aj biskupi J. Vojtaššák a M. Buzalka, ktorí boli ešte v roku 1945 prvýkrát uväznení a internovaní (J. Vojtaššák 7 mesiacov, M. Buzalka 4 mesiace). Vláda požadovala ich odvolanie pretože biskup Vojtaššák bol počas prvej Slovenskej republiky členom Štátnej rady a biskup Buzalka vojenským vikárom slovenskej armády. Hoci nešlo o významné funkcie, dobová propaganda dokázala tento fakt obratne využiť. Pravdou tiež je, že biskup Vojtaššák bol spočiatku stúpencom deportácií Židov zo Slovenska, pretože ich pokladal za „*cudzí prook na tele slovenského národa.*“ Keď sa však dozvedel o ich osude v nacistických vyhladzovacích táboroch, aktívne sa zasadzoval o zastavenie deportácií zo Slovenska. Vzhľadom na vtedajšiu domácu a zahraničnopolitickú situáciu boli obaja biskupi po niekoľkých mesiacoch prepustení na slobodu.

Rokovania medzi predstaviteľmi katolíckej cirkvi a predstaviteľmi komunistického režimu roku 1948 a 1949 nevedli k žiadnemu výsledku. Zo strany komunistického vedenia išlo o taktizovanie. Potrebovalo získať čas na konsolidáciu pomerov a preskupenie síl. Potom bol naplánovaný úder. Štátom organizovaná Katolícka akcia, ktorá sa realizovala od júna 1949 mala byť prvým krokom smerujúcim k vytvoreniu národnej cirkvi, nezávislej od Svätej stolice. Hnutie bolo vytvorené bez vedomia biskupov a v konečnom dôsledku proti nim. Biskupi ako spojivo medzi Vatikánom a miestnou cirkvou sa mali dostať do izolácie.

Celá akcia však skončila krachom. Väzbu medzi veriacimi, biskupmi a Svätou stolicou sa nepodarilo pretrhnúť.

Popri diskreditačnej kampani v médiách sa ešte v druhej polovici roka 1949 uskutočnili systematické opatrenia na prehĺbenie izolácie biskupov a zlomenie ich vplyvu (prijatie tzv. cirkevných zákonov, dosadenie vládnych zmocnencov do biskupských úradov, vydávanie štátneho *Vestníka katolíckeho duchovenstva*, dosadzovanie prorežimných generálnych vikárov). Cirkevná šestka ÚV KSČ na svojom zasadnutí dňa 2. júna 1950 konštatovala potrebu úplnej izolácie biskupov na Slovensku, podobne ako sa to už od jari 1950 dialo v českých krajinách. Znamenalo to, že popri vládnom zmocnencovi dostane biskup ešte stálu stráž zloženú z príslušníkov Štátnej bezpečnosti a bude úplne pretrhnutý jeho styk s vonkajším svetom. Prakticky išlo o domáce väzenie.

Trend v ďalšom postupe ku katolíckym biskupom v Československu naznačovali udalosti v Maďarsku, kde bol 8. februára 1949 odsúdený na doživotné väzenie ostrihomský arcibiskup, kardinál József Mindszenty. O procese s českými a slovenskými katolíckymi biskupmi sa uvažovalo už v čase, keď v Maďarsku prebiehal proces s Mindszentym. Takýto radikálny spôsob riešenia však komunistické vedenie odsunulo na neskorší čas. Stalo sa tak zo strachu pred reakciou veriacich. Väčšina členov predsedníctva ÚV KSČ sa prikláňala k prehlbovaniu izolácie biskupov s perspektívou budúceho rázneho úderu. Ešte 27. februára 1950 cirkevná šestka ÚV KSČ otvorila otázku represívneho zákroku proti biskupom. Nastolila otázku či súdiť všetkých, ale dospela k záveru, že verejnosť nie je dostatočne pripravená na radikálne riešenie. Represívne opatrenia sa mali sústrediť na bezprostredné okolie biskupov. Uvažovalo sa o preventívnom zákroku proti svätiacemu biskupovi Michalovi Buzalkovi a gréckokatolíckemu biskupovi Pavlovi Gojdičovi. Biskup Gojdič mal byť internovaný v súvislosti s „*akciou P*“ – vynútenou pravoslavizáciou gréckokatolíckej cirkvi.

Pôdu pre budúce súdne procesy s biskupmi pripravil súd s predstaviteľmi mužských reholí v Prahe, ktorý sa konal v dňoch 31. marca – 4. apríla 1950. V pražskom procese s predstavenými

reholí sa po prvýkrát aplikoval mocenský mechanizmus založený na úzkej kooperácii Štátnej bezpečnosti, Štátneho úradu pre veci cirkevné (SÚC), prokuratúry a Ministerstva spravodlivosti. Kooperáciu týchto zložiek zabezpečovala koordináčna komisia, ktorá sa vytvorila dňa 2. februára 1950 na podnet vtedajšieho ministra spravodlivosti a predsedu SÚC Alexeja Čepičku. Tento mechanizmus usmerňovalo predsedníctvo ústredného výboru strany prostredníctvom svojej cirkevnej šestky. Dôkladne propagačne pripravený proces s predstaviteľmi reholí a uskutočnenie akcie „K“ – násilnej likvidácie mužských reholí boli dôležitou sondou a vytvorili aj psychologickú prípravu verejnosti na procesy s biskupmi. Procesy s biskupmi boli napokon akýmisi „vyvrcholením“ najtvrdších útokov voči cirkvi.

Ako prvý z biskupov bol dňa 28. apríla 1950 internovaný gréckokatolícky biskup P. Gojdič, o niečo neskôr v máji 1950 jeho svätiaci biskup Vasil Hopko. Internácia oboch sa spájala s akciou „P“ – násilnou pravoslavizáciou gréckokatolíckej cirkvi. K zadržaniu biskupa Buzalku orgánmi Štátnej bezpečnosti došlo 19. júla 1950 v Bratislave, odkiaľ bol ihneď prevezený do väzenia vo Valdiciach u Jičina.

V prípade biskupa Vojtaššáka sa komunistické vedenie a bezpečnostné orgány obávali možných nepokojov v diecéze, keďže Vojtaššák bol uznávanou autoritou. Preto sa rozhodli konať obozretne a v noci 15. septembra 1950 ho príslušníci Štátnej bezpečnosti vylákali z rezidencie, pod zámienkou, že sa musí zúčastniť schôdze kňazov v Trenčíne, odkiaľ ho o dvadsaťštyri hodín privezú späť do Spišskej Kapituly. Nedovolili mu nikoho informovať a prinútili ho nastúpiť do pripraveného auta. Keď sa už po dlhšej ceste biskup pozrel na hodiny, zistil, že sú už štyri hodiny po polnoci. Spýtal sa svojich sprievodcov, kde sú, predseda už dávno mali byť v Trenčíne (z Kapituly odchádzali približne o deviatej hodine večer). Dostal odpoveď, že nejdú do Trenčína a oznámili mu, že v menej republiky je zatknutý. Namiesto do Trenčína odviezli biskupa Vojtaššáka do vyšetrovacej väzby v povestnej pražskej väznici Ruzyň. V Ruzyňi boli umiestnení aj biskupi P. Gojdič a M. Buzalka.

Príprava procesu

Pôvodným plánom bolo uskutočniť sériu súdnych procesov s biskupmi, avšak Predsedníctvo ÚV KSČ nakoniec rozhodlo, že sa budú konať dva procesy – český proces v Prahe a slovenský proces v Bratislave. Po tomto rozhodnutí už nič nestálo v ceste realizácii celého plánu. Počas porady na ministerstve spravodlivosti dňa 15. septembra 1950 sa rozhodlo o vytvorení aparátu, ktorý bude zabezpečovať prípravu a realizáciu procesov. Funkciu riadiaceho orgánu plnila **politická komisia** (ministri Z. Fierlinger – predseda SÚC, Š. Rais – minister spravodlivosti, L. Kopřiva – minister národnej bezpečnosti, veliteľ ŠtB O. Závodský a námestníci zúčastnených ministrov). Dozor nad prípravnými prácami, priebehom procesu a dodržiavaním jeho politickej línie zabezpečoval **pracovný kolektív** (vedúci B. Ziegler – štátna prokuratúra, členovia K. Čížek – štátna prokuratúra, H. Richtr a J. Novák – štátny súd, M. Moučka – ŠtB, V. Průša – SÚC, M. Cícha – ministerstvo spravodlivosti).

Základná línia slovenského procesu mala byť zhodná s českým procesom, ale „*speciálne se zaměří na slovenské problémy. Raisovo vzkaz: Je třeba v něm rozbít farskou republiku.*“ Predseda Slovenského úradu pre veci cirkevné, L. Holdoš, o cieľoch slovenského procesu povedal: „*Máme odhaliť hierarchiu ako celok, a odsúdiť máme len tých troch... Musím Vatikán postaviť do takého svetla, že podporuje Ameriku a jej ciele, teda je proti ľudu, proti jeho budúcnosti, proti Sovietskemu zväzu a za vojnu... Jednou z hlavných myšlienok procesu by malo byť, že vedenie cirkvi stálo počas všetkých režimov proti ľudu, zaujímalo vždy protiludový postoj. Cirkev bola počas všetkých režimov slúžkou buržoázie.*“ Na porade sa taktiež rozhodlo, že J. Feješ bude v slovenskom procese figurovať ako prokurátor a K. Bedrna ako predseda súdneho senátu.

Propagačná stránka procesu bola zverená generálnemu tajomníkovi ÚV KSS Štefanovi Bašťovanskému. Svedkovia proti biskupom sa vyberali prostredníctvom SIÚC a ŠtB. Väčšina svedkov bola k procesu spracovaná vo vyšetrovacej väzbe. Podmienkou vhodnosti svedka bol spravidla jeho konflikt s biskupom alebo aspoň averzia voči nemu. Veľa svedkov sa vyberalo z radov osôb už odsúdených v predchádzajúcom období. Všetky dôležitejšie

porady o príprave českého i slovenského procesu sa konali v Prahe.

Od polovice októbra 1950 sa však začali prejavovať problémy s prípravou slovenského procesu. Nepodarilo sa získať dostatok svedkov a nazhromaždiť uspokojivé množstvo dôkazového materiálu. Vyšetrovanie slovenských biskupov referentmi ŠtB v Prahe napredovalo iba veľmi pomaly, jednak vďaka zvýšenej pozornosti venovanej osobám určeným pre český proces, no i vďaka odporu J. Vojtaššáka, ktorý ešte koncom októbra 1950 odmietal dať svoj podpis pod nepravdivé tvrdenia v protokoloch. K zlomu došlo až začiatkom novembra 1950. Kruté vyšetrovacie metódy, založené na vyskúšaných metódach sovietskej školy, absolvovali všetci traja slovenskí biskupi (nočné budenie, neustále chodenie, bitka, vyhrážky smrťou, väznením príbuzných a pod.). Spôsob „prípravy“ Vojtaššáka vyzeral nasledovne: od konca septembra 1950 nasadila bezpečnosť do jeho cely svojho spolupracovníka – väzňa Jaromíra Kopeckého. Ten sa podľa inštrukcií, ktoré obdržal od Vojtaššákovho vyšetrovateľa, mal s ním najskôr zoznámiť a získať si jeho dôveru. To išlo dosť pomaly, pretože biskup bol nedôverčivý. Keď sa spoluväzňovi konečne podarilo prelomiť jeho nedôverčivosť, dostal za úlohu zaznamenávať Vojtaššákovu reakciu na jeho výsluchy, pretože biskup sa stále nepriznával podľa potrieb vyšetrovateľa. Začiatkom novembra Vojtaššák začal podpisovať protokoly z výsluchu a spoluväzeň dostával inštrukcie, aby ho v tomto podporoval a udržal aj naďalej. Vojtaššák sa po vypočúvaniach, po návrate na celu, pred spoluväzňom zmieňoval, že začal podpisovať protokoly len preto, aby skrátil vyšetrovanie. Spoluväzňovi však hovoril, že protokoly nezodpovedajú pravde a on bude na súde aj tak hovoriť podľa svojho. Spoluväzeň teda ďalej biskupa utvrdzoval v tom, aby všetko podpisoval. Neskôr dostal Vojtaššák do cely nového spoluväzňa – taktiež agenta, ktorý dostal za úlohu biskupa priviesť k tomu, aby na súde vypovedal podľa protokolu, aby sa tak udržal na žive, aby čoskoro vyšiel na slobodu, pretože dôjde k prevratu. Tento postup, ako sa ukázalo neskôr, sa osvedčil.

Biskup Vojtaššák neskôr o vyšetrovacej väzbe napísal: „Vyšetrovacia väzba trvala takmer štyri mesiace... Stačí keď všeobecne

poviem, že znamenala udupanie človeka a ľudskej dôstojnosti pod čiernu zem. Často bola spojená so sadistickými ukrutnosťami, týraním až do telesného ožobráčenia a duchovného zničenia. Vyšetrovaný, pokiaľ neprišiel pri tom o nervy a nezrútil sa úplne duševne, keď sa s odstupom času zamyslí nad takýmto vyšetrovaním, nemôže pochopiť, ako môže človek iného človeka natoľko znevažovať a tak mučiť.“

Po dostatočnom „spracovaní“ vyšetrovaných biskupov nasledovalo dňa 23. novembra 1950 podanie trestného oznámenia Veliteľstvom ŠtB v Prahe adresované Štátnej prokuratúre v Prahe.

Pre český proces bol určený termín konania v dňoch 27. novembra – 2. decembra 1950. V českom procese bolo odsúdených deväť cirkevných hodnostárov, z toho jeden svätiaci biskup (biskup Stanislav Zela). Zela bol odsúdený na dvadsaťpäť rokov väzenia, ďalší cirkevní predstavitelia boli odsúdení na tresty odňatia slobody v rozmedzí od dvadsať do pätnásť rokov. Pôvodne stanovený termín konania slovenského procesu však dodržaný nebol. Vzhľadom na nedostatočne pripravený proces, bol pôvodný termín zmenený na 10.–13. januára 1951 s tým, že rozsudok bude vynesený dňa 15. januára 1951 z dôvodu slávenia vianočných sviatkov v pravoslávnej cirkvi, ako aj kvôli pripravovanému mierovému kongresu v Prahe.

Režiséri procesu vychádzali z toho, že prípravy procesu, miesto konania i mená obžalovaných ostanú utajené. Tým sa mal dosiahnuť moment prekvapenia a zabrániť možným organizovaným protiakciám. Prípravy procesu neboli utajované iba pred verejnosťou, ale aj pred organizovanými účastníkmi.

Podľa obžaloby boli biskupi J. Vojtaššák, M. Buzalka a P. Gojdič obvinení zo zločinov vojenskej zrady, velezrady a vyzvedačstva podľa zákonov č. 50/1923 Zb. a 231/1948 Zb. J. Vojtaššáka a M. Buzalku navyše obvinili zo zločinu úkladov proti republike. Obvinenia z velezrady a vyzvedačstva v prípade M. Buzalku a P. Gojdiča boli brané prísnejšie než u J. Vojtaššáka. Týkalo sa to najmä ich údajnej špionážnej činnosti namierenej proti Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR). Tento fakt sa premietol do výšky trestov v rozsudku. Dňa 4. januára 1951 boli všetci traja slovenskí biskupi, každý izolovane, prevezení z pražskej Ruzyně do väznice Krajského súdu v Bratislave. Dňa 8. januára 1951 sa uskutočnil v

Bratislave tzv. proces v kocke. Na ňom sa prebral priebeh procesu, text obžaloby, vhodnosť pripravených dokumentov a spôsob ich využitia.

Hlavné súdne pojednávanie s tromi slovenskými biskupmi sa konalo v stanovenom termíne pred senátom Štátneho súdu v Bratislave v dňoch 10. – 13. januára 1951. Rozsudok bol podľa plánu vyneseneý dňa 15. januára 1951. Podľa rozsudku bol v tom čase sedemdesiatštyri ročný Ján Vojtaššák odsúdený na 24 rokov väzenia, konfiškáciu majetku, peňažný trest 500 000.– Kčs. Biskup Michal Buzalka bol odsúdený na doživotie, konfiškáciu majetku a peňažný trest 200 000.– Kčs. Biskup Pavol Gojdič bol odsúdený na doživotie, konfiškáciu majetku a peňažný trest 200 000.– Kčs. Všetkých troch odsúdili na stratu občianskych práv.

Vybrané časti hlavného pojednávania vysielal naživo rozhlas a v niektorých okresných mestách z ampliónov i miestny verejný rozhlas. Bol to znak dôležitosti procesu a snahy štátnej moci ovplyvniť verejnú mienku. Žiadne z fantastických obvinení z rôznych zločinov nemalo reálny základ. Išlo o závery, ktoré jasne nevyplývali zo zhromaždeného dôkazového materiálu. Ten bol účelovo vybratý a použitý tak, aby splnil svoje propagandistické poslanie a podoprel vopred pripravenú schému.

Obvinenie biskupov Vojtaššáka a Buzalku z úkladov proti republike a v tom z účasti na rozbití Česko-Slovenskej republiky roku 1939 sa nezakladalo na vecných dôkazoch. Obaja biskupi sympatizovali s programom Hlinkovej Slovenskej ľudovej strany (HSLŠ) preto, lebo zastávala samobytnosť slovenského národa a usilovala sa preň v parlamente vymôcť politické, hospodárske a náboženské práva. Navonok politicky angažovanejší z biskupov bol M. Buzalka a to z dôvodu, že ho vysvätili za biskupa až roku 1938 (J. Vojtaššák prijal biskupské svätenie už v roku 1921). Buzalka zastával funkciu zodpovedného redaktora stranického denníka *Slovák* necelé tri mesiace v roku 1922 a v dvadsiatych rokoch sa zúčastňoval predvolebných zhromaždení HSLŠ.

Špionážne správy, ktoré údajne počas vojny posielal M. Buzalka do Vatikánu boli v skutočnosti správami o stave Gréckokatolíckej cirkvi na Ukrajine. Správy, poskytované Buzalkom rakúskemu

konzulátu v Bratislave sa týkali cirkevných otázok a siahali väčšinou pred rok 1948. Aktívna podpora gréckokatolíckych utečencov z územia Ukrajiny na konci vojny a po nej, kedy sa tam likvidovala gréckokatolícka cirkev, bola v prípade biskupa P. Gojdiča obžalobou označovaná ako podpora banderovských teroristov. Jeho správy o situácii gréckokatolíckej cirkvi na Ukrajine sa pokladali za špionáž. Za špionážne sa považovali všetky správy biskupov o stave svojich diecéz po roku 1945, ktoré pravidelne posielali do Vatikánu. Spojenie a spolupráca M. Buzalku a J. Vojtaššáka so slovenskou povojnovou emigráciou (skupina F. Ďurčanského a K. Sidora) sa neopieralo o konkrétne dôkazy. Vernosť Svätej stolici zachovali všetci traja biskupi aj v prípade svojich pastierskych listov namierených proti schizmatickej, stranou a štátom organizovanej Katolíckej akcii, rôznym zásahom štátu do vnútorných práv cirkvi, zverejňovaním exkomunikačného dekrétu pre komunistov a všetkých, ktorí aktívne rozširujú túto totalitnú ideológiu. Podobne obvinenia J. Vojtaššáka z aktívnej účasti v politike Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 sa týkali jeho činnosti v Štátnej rade. Išlo o reprezentatívny orgán, v ktorom boli zástupcovia HSLŠ, katolíckej a evanjelickej cirkvi, Spolku sv. Vojtecha, Matice slovenskej, Deutsche partei, predsedu vlády a snemu. Jeho praktický dosah v politickom systéme bol minimálny. J. Vojtaššák bol do Štátnej rady delegovaný biskupským zborom. S jeho členstvom v tomto orgáne vyjadrila súhlas Svätá stolica. M. Buzalka vykonával funkciu vojenského vikára slovenskej armády. Nešlo však o politickú funkciu. Duchovná služba v armáde bola zaužívanou praxou aj v iných armádach. Buzalka svoju činnosť nesmeroval propagandisticky a politicky, ale primárne sa zamerával na apoštolát medzi vojakmi. Obvinenie Buzalku, že „ z poverenia Tisu vyžiadal od pápeža požehnanie pre tzv. Slovenský štát“ nebolo pravdivé. Buzalka mal v skutočnosti naplánovanú súkromnú cestu do Vatikánu a pri tejto príležitosti ho J. Tiso poprosil, aby tu odovzdal jeho list, adresovaný pápežovi. J. Tiso M. Buzalkovi nehovoril, čo je v liste. O jeho obsahu sa Buzalka dozvedel až po jeho odovzdaní štátnemu sekretárovi L. Maglionemu dňa 2. septembra 1939 a potom na súkromnej audiencii u pápeža Pia XII., dňa 8. septembra

1939. List sa dotýkal otázky nuncia X. Rittera a jeho pôsobenia na Slovensku. Obžalobný spis obvinil Buzalku z udržiavania priateľských stykov s predstaviteľmi nacistického Nemecka. Konkrétne malo ísť o vyslanca Nemeckej ríše na Slovensku H. Ludina. V spise sa uvádzalo: „*Toto jeho priateľstvo s týmto vojnovým zločincom bolo také blízke, že roku 1947, keď Ludina a masového vraha generála SS Höfleho Národný súd spravodlivo odsúdil na smrť, navštívil ich vo väzení a po poprave odslúžil za nich omšu.*“ V skutočnosti sa o priateľstve Buzalku s H. E. Ludinom a H. Höflem nedá hovoriť. Obaja pred svojou popravou (vykonanou dňa 9. septembra 1947 v Bratislave) vyjadrili vôľu zmieriť sa s Bohom. Odoprieť im poslednú útechu by znamenalo spreneveriť sa kňazskému povolaniu a vôbec kresťanskej etike odpustenia.

Závažné boli obvinenia, ktoré dávali do súvislosti činnosť obžalovaných Vojsaša a Buzalku s neľudskosťami pahanými na fronte a s diskrimináciou židovského obyvateľstva. Napríklad svedok Dezider Kalina tvrdil, že keď si Buzalka v polovici novembra 1942 vypočul jeho správu o masových vraždách Židov na Ukrajine, poznamenal: „*Viete milý bratku, je to údel židov podľa svätého písma, aby boli prenasledovaní.*“ Ďalej Kalina dospel vo svojej výpovedi k zjednodušujúcim a nepravdivým záverom: „*... obvinený Buzalka, ako aj Tiso, Tuka a celá cirkevná hierarchia vedia o tom, čo sa s občanmi židovského náboženstva deje a predsa pod rúškom nútených prác ich vydávajú do Oswiecizma na smrť, teda že sú spoluzodpovední za tieto zločiny, a že pri nich spolupracujú.*“ V skutočnosti M. Buzalka podal vatikánskemu chargé d' affaires G. Burziovi na jeseň roku 1941 informácie, podľa ktorých postupujúce nemecké jednotky: „*ukrajinských a bieloruských zajatcov posielajú spravidla do ich domovov, židov hneď zastrelia (tvrdí sa, že aj civilov židovského pôvodu systematicky zabíjajú bez ohľadu na pohlavie a vek), iba ruských a ázijských zajatcov dopravujú do koncentračných táborov.*“ Burzio poslal svoju správu v októbri 1941 do Vatikánu. Teda práve vďaka Buzalkovi do zahraničia prenikli jedny z prvých správ o krutom zaobchádzaní so Židmi a so sovietskymi vojnovými zajatcami. .

Zdôrazňovanie nepriateľského postoja k Židom, z ktorého sa dedukovala najmä u Vojsaša a Buzalku ich spoluzodpovednosť

za smrť deportovaných Židov zo Slovenska, bolo umelo vykonštruované. Buzalka a Vojsašák nepatrili k zástancom radikálneho riešenia židovskej otázky. Neboli prívržencami rasistického učenia. Ich kritický postoj k Židom súvisel s tradičným predkoncilovým teologickým pohľadom na túto otázku. Zastávali sa najmä pokrstených Židov a najmä M. Buzalka pre nich vymáhal výnimky, ktoré ich chránili pred deportáciou. Otvorene odmietavý postoj P. Gojdiča k deportáciám bol známy. Svedčí o tom jeho list vatikánskemu chargé d' affaires G. Burziovi zo 16. mája 1942. V prípade J. Vojsaša sa prokurátor opieral o rôzne časti jeho listov a z diskusie v Štátnej rade, ktoré boli vytrhnuté z kontextu. Usiloval sa účelovo vytvoriť obraz cynického despotu a denuncianta, ktorý posielal Židov do táborov smrti. V tomto zmysle bolo dezinterpretované memorandum, ktoré dostal Vojsašák o vyhladzovaní Židov a jeho následný zákrok u ministra vnútra A. Macha. O biskupovom podnete sa zmienil i bývalý slovenský minister vnútra A. Mach. Podľa neho to bol hlavný dôvod, prečo sa na jar 1943 rozhodol trvať na neobnovení transportov.

Na okresnej a krajskej úrovni situáciu počas procesu sledovali a vyhodnocovali príslušné organizácie Komunistickej strany Slovenska, okresné a krajské národné výbory, okresné a krajské veliteľstvá ŠtB. Informáciu z krajov dostávali najvyššie stranícke orgány. Správy sa zameriavajú na správanie jednotlivých spoločenských skupín, osobitne cirkví. Išlo najmä o robotníkov, stredných a drobných roľníkov, „dedinských boháčov“, inteligenciu, nižší klérus, cirkevnú hierarchiu. Všetky správy sa zhodujú v tom, že proces vzbudil vo verejnosti veľkú pozornosť, no počas jeho konania nedošlo k vážnemu narušeniu celej kampane. Vyzdvihuje sa skutočnosť, že s procesom vyjadrili súhlas najmä robotníci. U stredných a drobných roľníkov iba malá časť prejavovala svoj súhlas. Väčšina prejavovala skrytý nesúhlas, nedôveru a váhavosť. Inteligencia a duchovenstvo sa správali pasívne. Najmä u nižšieho duchovenstva sa prejavovala zadržanosť a skrytý nesúhlas.

Veľká časť verejnosti i jednoduchších ľudí neuverila propagande a rozširovala správy, že namiesto biskupov v procese vystupujú iní ľudia, alebo že biskupom dali užiť nejaké tabletky. Verejne

prejavený hromadný nesúhlas s procesom bol ojedinelý. Vyskytol sa najmä v obciach spišskej diecézy, kde J. Vojtaššák pôsobil ako sídelný biskup. Išlo o obce Spišský Štvrtok, Jablonov a Dravce. Nesúhlas s procesom sa prejavoval pri hlasovaní o predložených rezolúciách, kde sa očakával jednomyseľný súhlas. Napríklad študenti obchodnej a hospodárskej školy v Piešťanoch s výnimkou niekoľkých evanjelikov odmietli podpísať predloženú rezolúciu. Podobne v žilinskom gymnáziu aj napriek intenzívnemu presviedčaniu a hrozbám 60 % študentov nepodporilo pripravenú súhlasnú rezolúciu. S touto skupinou sa solidarizovali štyria profesori. Na schôdzi v podniku Trikota Vrbové dňa 14. januára 1951 z prítomných 400 osôb hlasovalo za rezolúciu iba päťdesiat. Roľníci zo spišských obcí Letanovce a Spišské Tomášovce na protest proti súdu s biskupmi odmietli podpísať obecné dodávkové zmluvy. V obciach Hranovnica a Vernár a v závode Tatrasmalt (okr. Poprad) za predloženú rezolúciu nehlasoval nikto. Istou verejne prejavenu formou nesúhlasu s procesom bola letáková akcia. Priamo s procesom súvisela iba jedna. Prostredníctvom tejto akcie sa letáky dostali prakticky na všetky rímskokatolícke fary po celom Slovensku. Z tejto akcie Štátna bezpečnosť zabavila v Trenčianskych Tepliciach 205 kusov letákov. Niektorí kňazi sa napriek riziku modlili so svojimi veriacimi za trpiacich biskupov a slúžili za nich sväté omše.

Ovocím politickej kampane súvisiacej s procesom boli stovky súhlasných a jednomyseľne schválených rezolúcií a telegramov schvaľujúcich proces s biskupmi a žiadajúcich pre všetkých obžalovaných prísny trest. Väčšinou anonymný súhlas sa často skrýval za mená závodov, družstiev, stranických organizácií a rôznych štátnych inštitúcií. Štátny súd dostal celkovo 1 608 telegramov a 810 rezolúcií, teda 2 418 súhlasných prejavov s 97 pracovnými záväzkami z územia celej Československej republiky (dvadsaťsedem súhlasných prejavov pochádzalo z územia českých krajín). Najviac – 1 045 t. j. 43 % – súhlasných prejavov prišlo z východného Slovenska. Dvadsaťpäť osôb poslalo Štátnemu súdu anonymné nesúhlasné listy. Štátna prokuratúra a komunistické vedenie pripisovalo nízkemu počtu nesúhlasných anonymných

listov veľký význam. Situáciu porovnávali s procesom s J. Tisom, kedy Národný súd dostal približne 700 nesúhlasných listov. Nízky počet anonymov treba zrejme pripísať tomu, že proces verejnou prekvapil a atmosféra strachu a teroru bola už v roku 1951 silnejšia, než v roku 1947. I tak treba vysoko hodnotiť fakt, že sa vôbec našli ľudia, ktorí sa dokázali vzoprieť organizovaným kampaniam a rezolúciám za potrestanie biskupov.

Proces celým svojím zameraním smeroval nielen proti konkrétnym obžalovaným, respektíve proti Vatikánu, ale mal byť aj výstražným mementom pre zostávajúcu časť hierarchie i radové kňazstvo, aby nekládli odpor pri realizácii zámerov režimu.

V záujme lepšieho využitia procesu vo verejnosti komunistické vedenie pokračovalo s propagandistickou kampanou aj po jeho skončení. Sekretariát Ústredného výboru KSS dňa 18. januára 1951 odsúhlasil, aby vyšli propagandistické brožúry vo vysokých nákladoch. Aj napriek inštrukciám však propaganda spojená s procesom proti slovenským biskupom v krajskej, okresnej a závodnej tlači nedosiahla takú intenzitu ako v ústrednej tlači. Do kampane sa podarilo zapojiť niektorých spisovateľov, napríklad Ladislava Mňačka, Kristu Bendovú, Helenu Brindzovú či Vladimíra Mináča. Kampani však slúžili aj *Katolícke noviny*.

Vedenie komunistickej strany nezabudlo na tých, ktorí prejavili svoj nesúhlas s procesom a organizovalo represívne opatrenia. Sekretariát ÚV KSS poveril K. Bacíľka, E. Sýkoru, J. Lietavca a O. Valáška, aby „...urobili opatrenia proti reakčným živlom, ktoré aktívne vystúpili proti režimu v súvislosti s procesom.“ Za prejavy solidarity so súdenými biskupmi alebo za údajnú spoluprácu s nimi bolo skutočne odsúdených viacero osôb. Išlo najmä o kňazov, ktorí ostali verní biskupom a dôsledne plnili ich inštrukcie i za cenu otvoreného stretu s komunistickou mocou. Za všetkých spomeňme aspoň prípad Jána Grecha, farára vo Švábovciach. Ján Grech bol zatknutý 23. apríla 1951. Podľa obžaloby Štátneho súdu Grech vo svojej kázni vo Svätom Ondreji výrokmi týkajúcimi sa procesu proti J. Vojtaššákovi a spol. verejne prejavil súhlas s ich „trestnou činnosťou“.

Pre prípravu procesu so slovenskými biskupmi, najmä s postavou biskupa Michala Buzalku mal veľký význam vykonštruovaný proces s Bernardom Jaškom, Pavlom Kalinajom, Štefanom Uhrínom a ďalšími 19 osobami. Menovaní boli odsúdení Štátnym súdom v Bratislave dňa 9. novembra 1949, teda ešte pred začatím procesu Vojtaššák a spol. ako organizovaná špionážna skupina, hoci v skutočnosti išlo o aktivity s úmyslom pomôcť najmä kňazom na Slovensku, ktorým hrozilo zaistenie. Súvislosť s biskupom Buzalkom mal dokumentovať Š. Uhrín. Počas procesu s biskupmi ho využili ako svedka, ktorý mal dokázať „špionážne aktivity“ biskupa Buzalku. Na proces so slovenskými biskupmi nadväzoval proces s pracovníkom rakúskeho konzulátu v Bratislave Karolom Rajnochom a jezuitom Valérom Zavorským.

Za istý epilóg v sérii procesov nadväzujúcich na proces s tromi slovenskými biskupmi možno považovať proces so skupinou študentov strednej zdravotníckej školy v Košiciach. Skupina študentov vo veku od 17 do 21 rokov, odsúdená Krajským súdom v Košiciach sa previnila tým, že napísala a rozširovala apel na verejnosť proti štátnej Katolíckej akcii a odsúdeniu biskupov.

Po smrti J. V. Stalina a K. Gottwalda v roku 1953 prežíval komunistický režim v Československu krízu. O jeho neistote svedčí skutočnosť, že sa v prípade P. Gojdiča a M. Buzalku rozhodlo o zmiernení ich trestov. Na základe prezidentskej amnestie zo dňa 4. mája 1953 dostali M. Buzalka a P. Gojdič nový trest dvadsaťpäť rokov odňatia slobody, čím bol zmiernený pôvodný trest doživotného väzenia. Vzhľadom na vysoký vek oboch biskupov (M. Buzalka mal sedemdesiat rokov a P. Gojdič šesťdesiatšesť rokov) a ich zlý zdravotný stav, zapríčinený pobytom vo väzniciach, išlo o akt bez praktického významu. Perzekúcia všetkých troch biskupov pokračovala a skončila sa prakticky až ich smrťou. J. Vojtaššákovi a M. Buzalkovi uznesením generálneho prokurátora zo dňa 14. júna 1956 po predchádzajúcom rozhodnutí najvyšších straníckych orgánov prerušili výkon trestu. Obaja museli ďalej žiť v úplnej izolácii v charitnom domove v Děčíně, v severných Čechách. J. Vojtaššák tu v oku 1958 opäť zatkla Štátna bezpečnosť. Bol vrátený do výkonu trestu, odkiaľ ho opätovne prepustili až v roku 1963.

Po niekoľkodňovom pobyte u synovca v Oravskej Lesnej musel odísť do charitného domova v Senohrabochoch pri Prahe. Zomrel v nemocnici v Říčanoch dňa 14. novembra 1965. Biskupa Buzalku po Vojtaššákovom zaistení roku 1958 premiestnili do Charitného domova v Táboře, kde dňa 7. decembra 1961 zomrel. Biskup P. Gojdič ako jediný z trojice biskupov ostal nepretržite vo väzbe. Vládna moc sa obávala, že jeho prepustenie z väzenia by vlialo nádej gréckokatolíkom, ktorí sa nechceli zmieriť s oficiálnou likvidáciou svojej cirkvi. Zomrel v leopoldovskej väznici v deň svojich narodenín dňa 17. júla 1960. Telesné pozostatky biskupa M. Buzalku mohli pochovať v jeho rodisku Svätom Antone až 11. októbra 1964, teda tri roky po smrti. Boli neporušené. Pohreb biskupa J. Vojtaššáka v rodnom Zákamennom na Orave 7. augusta 1965 sa stal mohutnou manifestáciou za náboženskú slobodu. Telesné pozostatky biskupa Gojdiča museli ostať na väzenskom cintoríne v Leopoldove až do 29. októbra 1968, keď ich mohli previezť do gréckokatolíckeho katedrálneho chrámu v Prešove. Súdnej rehabilitácie sa dočkali všetci traja odsúdení biskupi až po páde komunistického režimu. Stalo sa tak rozhodnutím Krajského súdu v Košiciach 27. septembra 1990.

Proces s tromi slovenskými biskupmi zaujíma prvé miesto v sérii procesov s predstaviteľmi katolíckej cirkvi počas komunistickej vlády. Zo zahraničnopolitického hľadiska je tento proces unikátny tým, že v žiadnej z krajín kontrolovaných po roku 1945 Sovietskym zväzom neboli odsúdení spolu traja biskupi.

Po procese s tromi biskupmi nasledovali ešte roku 1951 procesy s ďalšími dvomi slovenskými svätiacimi biskupmi: rímskokatolíckym biskupom Štefanom Barnášom a gréckokatolíckym biskupom Vasilom Hopkom. Tieto dva procesy už neboli propagačne využité do takej miery ako predchádzajúci proces.

Ako prvý sa konal proces s biskupom V. Hopkom. Hopko bol v máji 1950 internovaný v internačnom tábore v Báci. Pôvodne sa uvažovalo, že bude súdený spolu s tromi spomenutými biskupmi. Nakoniec však vedúce stranícke orgány rozhodli o osobitnom procese. Pri výsluchoch bol Hopko taktiež podrobený neľudskému fyzickému a psychickému týraniu. Ako východisko mu bol

opätovne ponúkaný prestup na pravoslávie, čo však odmietol. Nakoniec ho zlomili aspoň k tomu, že podpísal vykonštruované výpovede o zakladaní ukrajinských nacionalistických organizácii a podpore banderovských teroristov. Proces s biskupom Hopkom sa uskutočnil 24. októbra 1951 v Bratislave. Na hlavnom pojednávaní Hopko našiel ešte toľko síl, že všetky svoje výpovede označil za vynútené násilím. Nakoniec bol odsúdený na pätnásť rokov väzenia, ktoré strávil vo väzniciach v Bratislave, Ilave, Leopoldove a Valdiciach (spolu trinásť a pol roka). Po prepustení musel ešte zostať v internácii v českom Oseku. Na východ Slovenska sa mohol vrátiť až na jar 1968.

Biskup Štefan Barnáš bol od júla 1950 internovaný v preškoľovacom tábore v Mučeníkoch. Od februára 1951 bol vo väzbe vo väznici v Prešove. Obžalovaný bol z vlastizrady, špionáže a marenia štátneho dozoru nad cirkvou. Spolu s ním bolo súdených ďalších sedem obžalovaných (ako skupina). Hlavné pojednávanie sa konalo pred Štátnym súdom v Bratislave 28. novembra 1951. Na pojednávaní sa však celá obžaloba zrútila, keďže všetci obvinení vypovedali, že ich súhlas s protokolmi bol vynútený násilím. Napriek tomu bol biskup Barnáš odsúdený na 15 rokov väzenia, peňažný trest 50 000 Kčs. Po amnestii v roku 1960 musel ostať žiť v charitnom domove v Pezinku, kde v roku 1964 aj zomrel.

7. Vznik a premeny prorežimnej kňazskej organizácie

Katolícka cirkev zohrávala v živote slovenskej spoločnosti tradične veľmi dôležitú úlohu. Tento fakt bol daný vysokým počtom obyvateľov hlásiacich sa k tejto cirkvi, ako aj špecifickými okolnosťami vývoja a formovania sa spoločenského života, do ktorého boli veľmi aktívne zapojení práve vzdelaní katolícki kňazi. Tieto skutočnosti podmieňovali aj pomerne silný vplyv cirkevnej hierarchie i radových kňazov na život a chod slovenskej spoločnosti. Z týchto skutočností pramenili aj snahy rôznych politických strán a skupín využiť vplyv katolíckej cirkvi vo svoj prospech a urobiť z nej nástroj pre napĺňanie svojich zámerov. Jedným zo spôsobov inštrumentalizácie cirkvi bola aj snaha o využitie kňazov a ich zapojenie do rozličných úloh.

Treba povedať, že snahu o ovládnutie a využitie katolíckej cirkvi nemožno pripisovať výhradne predstaviteľom komunistického režimu, hoci v našom stredoeurópskom priestore to boli práve oni, ktorí tieto snahy mohli realizovať v najväčšej miere. Podobné snahy možno v novodobých dejinách pozorovať minimálne od obdobia Veľkej francúzskej revolúcie. Neskôr sa proticirkevnými opatreniami politikov Tretej francúzskej republiky na prelome 19. a 20. storočia inšpirovali aj ďalšie štáty Európy a Latinskej Ameriky. Tak tomu bolo v Španielsku, Portugalsku a dokonca aj v novovzniknutom Česko-Slovensku.

Komunisti v Československu mohli po uchopení moci v štáte do určitej miery nadviazať na viaceré protikatolícke opatrenia z predchádzajúcich desaťročí, ba až storočí. Možno spomenúť zásahy štátu ako obmedzenie púťí a procesií, štátna kontrola kláštorných majetkov či rušenie kláštorov, zákaz stykov s rehoľnými predstaviteľmi v zahraničí, zrušenie diecéznych kňazských seminárov a úprava teologického štúdia, štátna cenzúra náboženskej literatúry, alebo rušenie náboženských bratstiev, kostolov a kaplniek a mnohé ďalšie, ktoré boli zavedené počas osvietenských vlád Márie Terézie a Jozefa II.

Nie príliš priateľský postoj voči katolíckej cirkvi zaujímali aj liberálne vládne kruhy v novovytvorenom Česko-Slovensku.

Katolícka cirkev bola kvôli existujúcemu prepojeniu medzi hierarchiou a bývalou monarchiou vnímaná ako národný nepriateľ českého národa. V opatreniach československých vlád tak boli prítomné pokusy o vytlačenie katolíckeho náboženstva z verejného života, o vylúčenie vyučovania náboženstva zo škôl do rodín, o uskutočnenie rozluky štátu a cirkvi podľa radikálneho francúzskeho vzoru, pričom štát počítal s vyvlastnením cirkevného majetku. Vláda sa dokonca snažila uskutočniť štátnu reformu kňazského štúdia, ktorej podstatou bolo spočívať v zrušení diecéznych seminárov a koncentracii bohosloveckého štúdia v troch štátom riadených seminároch. Cieľom bolo prostredníctvom výberu študentov i profesorov zabezpečiť výchovu kňazov oddaných československej národno-štátnej myšlienke a liberálnej štátnej ideológii. Je teda zrejmé, že proticirkevné zásahy československých komunistov neboli prvým a ojedinelým pokusom o ovládnutie a využitie katolíckej cirkvi. Československí komunisti navyše mohli čerpať (a aj čerpali) „inšpiráciu“ pre svoj postup aj z bohatých skúseností a usmernení sovietskych kolegov. V Sovietskom zväze sa prenasledovanie cirkví, predovšetkým najväčšej Ruskej pravoslávnej cirkvi, začalo už krátko po boľševickej revolúcii v roku 1917.

Prvotné snahy o využitie kňazov. Slovanský katolícky výbor

Po druhej svetovej vojne mohli v rámci novovytvoreného Národného frontu pôsobiť na Slovensku len dve politické strany. Komunistická strana Slovenska a Demokratická strana, pričom však väčšina katolíckych obyvateľov Slovenska bola dovtedy voličmi po vojne zakázanej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Komunisti i demokrati si uvedomovali, že pre zaistenie úspechu v najbližších voľbách je pre nich nevyhnutné získať na svoju stranu čo najväčšiu časť zo státisícov katolíckych veriacich.

Najvýraznejšie sa o využitie vplyvu kňazov, a prostredníctvom nich celej cirkvi vo svoj prospech, snažila práve komunistická strana. Okrem angažovania sa niekoľkých kňazov – jednotlivcov, sa však už v roku 1944 objavili aj prvé pokusy o využitie

katolíckeho kléru v inštitucionalizovanej podobe. V období vypuknutia povstania, v auguste 1944, začala rozvíjať svoju činnosť organizácia s názvom Slovanský katolícky výbor. Výbor tvorili najmä kňazi a rehoľníci – minoriti z kláštora v Spišskom Štvrtku. Okrem niekoľkých požiadaviek v oblasti náboženského života, patrili k hlavným bodom ich programu výzvy na odstránenie kapitalizmu a hospodárskeho liberalizmu, či utužovanie vzťahov medzi slovanskými národmi na základe cyrilo-metodskej tradície. Objavila sa i požiadavka zavedenia staroslovienčiny ako liturgického bohoslužobného jazyka.

Aktivita výboru spočívala predovšetkým vo vydávaní rôznych vyhlásení a článkov, v ktorých sa zväčša obracali na slovenských katolíkov. Dňa 13. februára 1945 vydal Slovanský katolícky výbor vyhlásenie, v ktorom vyzýval obyvateľstvo k podpore národných výborov a k všemožnej pomoci ďalšiemu postupu Červenej armády a československých jednotiek. Podobných vyhlásení vydal výbor viaceré najmä v denníku Pravda. Vo všetkých prehláseniach veriacich uistoval, že na území oslobodenom sovietskou Červenou armádou je „rešpektovaná náboženská sloboda. Nikomu sa nedeje ani sebemenšia krivda pre svoje náboženské presvedčenie“, a sovietska armáda zachránila mnohé chrámy a cirkevno-umelecké pamiatky pred zničením.

Hoci predstaviteľom Slovanského katolíckeho výboru sa v marci 1945 podarilo získať súhlas pre svoje pôsobenie od biskupov Pavla Gojdiča i Jozefa Čárskeho, ďalších biskupov už nepresvedčili. Arcibiskup Karol Kmeťko výbor podporiť odmietol a k podobnému kroku vyzval i ďalších biskupov. Keďže väčšina kňazov zapojených do výboru bola zo Spišskej diecézy, najrozhodnejšie v celom prípade postupoval práve biskup Ján Vojtaššák. Ten už začiatkom apríla viacerých kňazov vyzval, aby mu oznámili, kto ich poveril vytvorením výboru, ktorá cirkevná autorita im na takúto činnosť udelila povolenie a schválila stanovy. Práve po vyjadrení nesúhlasu a výzve biskupa Vojtaššáka z výboru vystúpilo viaceré kňazov, ktorí rešpektovali jeho stanovisko. K jednoznačne odmietavému postoju sa nakoniec priklonili všetci slovenskí biskupi a na spoločnej konferencii v auguste 1945 existenciu i činnosť výboru odmietli. Po tomto vyjadrení Slovanský katolícky výbor svoju činnosť postupne

ukončil. Komunisti sa však ešte v júli 1945 snažili výbor zaktivizovať a združiť v ňom všetkých „pokrokových“ katolíkov. S prípadným využitím výboru počítali ešte aj v októbri 1945. Vtedy sa sekretariát ÚV KSS zaoberal otázkou obnoveného vydávania *Katolíckych novín*, keďže v období od konca marca do začiatku septembra 1945 bolo ich vydávanie zastavené, do ktorých chcel dosadiť svojich redaktorov. V tejto súvislosti sa uvažovalo o možnosti, že sa vydavateľom *Katolíckych novín* stane práve Slovanský katolícky výbor, čo sa však nakoniec neuskutočnilo. Celá činnosť Slovanského katolíckeho výboru mala komunistom pomôcť získať podporu a širšiu voličskú základňu aj medzi majoritným katolíckym obyvateľstvom.

Za povšimnutie stojí skutočnosť, že niektoré požiadavky, ktoré vo svojom programe Slovanský katolícky výbor presadzoval, sa v nasledujúcich rokoch opätovne objavili v požiadavkách hnutí podnietených a udržiavaných práve komunistami. Takými boli myšlienky presadzovania cyrilo-metodského kultu ako spojiva slovanských národov, či zmeny jazyka používaného pri cirkevných obradoch, s preferovaním staroslovienčiny. S týmito požiadavkami opätovne vystúpila štátnou mocou organizovaná schizmatická Katolícka akcia v júni 1949. Rovnako sa objavili aj v prípade organizovania hnutia vlasteneckých kňazov. Podobné prvky v agende týchto hnutí tak poukazujú na spoločného patróna, ktorý stál v ich pozadí.

Pokusy o využitie jednotlivcov

Popri snahe o využitie Slovanského katolíckeho výboru sa komunistická strana snažila zapojiť do svojich plánov aj niekoľkých kňazov ako jednotlivcov. Azda najznámejšou postavou bol Jozef Straka, ktorý bol za člena KSS prijatý už v roku 1941, v roku 1944 sa zapojil do Slovenského národného povstania a neskôr veľmi aktívne vystupoval na podporu komunistov. V roku 1945 sa Straka, ako pracovník Povereníctva SNR pre školstvo a osvetu, spolu s príslušníkmi Národnej bezpečnosti, zúčastňoval domových prehliadok v biskupských sídlach po celom Slovensku. Viedol tiež akciu internovania biskupa Jána Vojtaššáka začiatkom mája 1945

a ako vedúci kultového odboru Povereníctva školstva a osvetu stál na čele ťaženia voči nemeckým a maďarským kňazom i rehoľníkom. Straka stál taktiež za vypracovaním vládneho návrhu predloženého Svätej stolici, v ktorom sa žiadalo odvolanie niekoľkých slovenských biskupov. S veľkou horlivosťou vystupoval aj na predvolebných mítingoch komunistickej strany pred voľbami v máji 1946.

Okrem spomenutého Jozefa Straku boli ešte pred februárom 1948 určitým spôsobom s komunistickou stranou spojení aj kňazi Jozef Fiala-Udavský a Dezider Kišš-Kalina. Na kandidátnej listine KSS boli pred parlamentnými voľbami v roku 1948 uvedení aj ďalší traja kňazi. Za volebný kraj Bratislava to bol Alexander Horák, za volebný kraj Trnava Július Foltán, farár v Bzinciach a za volebný kraj Liptovský sv. Mikuláš Ondrej Doranský, farár v Rabči. Foltán a Doranský však kandidatúru, po upozornení svojich biskupov, odvolali.

Treba však poukázať na skutočnosť, že snahy o využitie katolíckej cirkvi neboli v medzivojnovom Československu prítomné len medzi komunistami. To dokazuje dokument s názvom *Memorandum o Slovensku* zo 7. júla 1946. Memorandum bolo vypracované v kruhoch Československej strany národnosocialistickej. Analyzujú sa v ňom možnosti českej politiky voči Slovensku po vojne, s cieľom získať slovenské obyvateľstvo pre myšlienku spoločného československého štátu. Tým sa malo predísť vzniku sporov, ktoré by v budúcnosti opäť viedli k rozpadu spoločného štátu. Autori memoranda videli riešenie v duchovnej asimilácii slovenského ľudu, ktorá by smerovala k tomu, aby sa „Slováci naučili stejně myslet jako Češi“. Podľa autorov návrhu je najjednoduchšou, najrýchlejšou a najhľadšou cestou k tomu získanie ľudu na Slovensku práve prostredníctvom cirkvi. To samozrejme predpokladalo v prvom rade získanie samotnej cirkvi, najmä jej hierarchie, ktorá by vďaka cirkevnej disciplíne presadila žiadany kurz aj medzi nižším klérom. Národnosocialistická strana, vzhľadom na ďalší politický vývoj v krajine, síce nemohla myšlienky z memoranda ďalej rozvíjať a uskutočňovať, možno však povedať, že mnohé z jej myšlienok využili práve českí a slovenskí komunisti i keď s čiastočne odlišným zámerom.

Snahy komunistov o vytvorenie prorežimnej kňazskej organizácie

Snaha o využitie katolíckej cirkvi zo strany komunistov získala po uchopení všetkej moci v štáte februárovým prevratom novú dimenziu. Zatiaľ čo v krátkom povojnovom období bolo využitie cirkvi čiastočne motivované súperením s Demokratickou stranou, po odstránení všetkých relevantných politických protivníkov sa postupne objavili nové motívy. Popri snahe využiť vplyv cirkvi na upevnenie postavenia komunistickej strany medzi veriacimi a ich získaní pre budovanie socializmu, začali komunisti vytvárať podmienky aj pre postupné oklieštenie a zánik cirkvi i samotného náboženstva.

Jednou z hlavných úloh, ktoré v návrhu na riešenie náboženských otázok v Československu definovalo cirkevné oddelenie Ústredného akčného výboru Národného frontu (ÚAV NF) koncom augusta 1948, bolo využitie náboženstva ako spojenca novovytváraného režimu, ktorý bude získavať podporu širokých vrstiev veriaceho obyvateľstva. Keďže podľa autorov návrhu má Evanjelium silný sociálny akcent, je možné práve kresťanstvo využiť ako „spojenca myšlienky sociálneho pokroku.“ Táto možnosť je však podľa nich podmienená tým, aký postoj zaujíma k socializmu predstaviteľ cirkvi, ktorý je ľuďom najbližšie, teda kňaz. Vedúci tvorcovia cirkevnej politiky štátu sa preto nazdávali, že získať podporu ľudí sa im najlepšie podarí práve cez kňazov, ktorí, najmä v religióznejších častiach štátu (na Slovensku a na Morave), boli pre ľudí na vidieku i v mestách skutočnými autoritami.

Od marca 1948 prebiehali medzi zástupcami biskupského zboru a predstaviteľmi Ústredného akčného výboru Národného frontu, ako reprezentantom novej vlády, rokovania o ďalších vzťahoch medzi katolíckou cirkvou a štátnou mocou. Zo strany predstaviteľov Národného frontu bola okrem iných predkladaná aj požiadavka na povolenie politického angažovania sa kňazov a ich účasť v cirkevných komisiách Národného frontu. Katolícki biskupi však vo svojich spoločných vyhláseniach akúkoľvek účasť kňazov na politickom živote odmietali. V liste ministrovi spravodlivosti Alexejovi Čepičkovi zo 4. marca 1948 biskupi opakovali svoje

odmietavé stanovisko k politickým kandidatúram kňazov a v pokynoch pre kňazov z 3. mája 1948 politickú činnosť kňazov vyslovene zakázali. Svoju úlohu pri tom nepochybne zohrávali aj viaceré negatívne skúsenosti s politickým angažovaním sa kňazov v predchádzajúcom období.

Už v priebehu rokovaní však predstavitelia Národného frontu naviazali kontakt s niektorými „pokrokovými“ kňazmi. Ich zámerom bolo obísť odmietavé stanovisko biskupov a vyvolať diferenciáciu medzi kňazmi. V marci 1949 boli rokovania medzi zástupcami biskupského zboru a československej vlády definitívne prerušené. Predsedníctvo ÚV KSČ s vedomím, že biskupov sa mu využiť nepodarí, následne v apríli 1949 prijalo novú líniu cirkevnej politiky. Jedným z jej hlavných znakov bola snaha „napadnúť cirkev zvnútra“. S týmto cieľom chcela štátna moc podnietiť vznik hnutia pokrokových katolíkov v katolíckej cirkvi. Hnutie malo prevziať pomenovanie existujúcej Katolíckej akcie, ktorá sa snažila o mobilizovanie katolíckych laikov, s cieľom opätovného získania sekularizáciou stratených pozícií vo verejnom živote. Táto pravá Katolícka akcia rozvíjala od roku 1925 svoju činnosť aj v Československu.

Hoci samotná schizmatická Katolícka akcia mala byť tvorená najmä laikmi, dôležitú úlohu v nej mali zohrať kňazi, ktorí prejavili v predchádzajúcom období kladný vzťah k novému režimu. Kňazi, označovaní ako „pokrokoví“, boli pritom úzko zapojení už do plánovania vzniku „obrodného“ hnutia. V rámci viacerých porád, ktoré s nimi predstavitelia štátnej moci uskutočnili, sa títo kňazi vyjadrovali k ďalšiemu postupu v cirkevných otázkach a svojimi návrhmi prispievali k jeho precizovaniu. V rámci „obrody“ cirkvi sa tak mala spolu s laikmi vytvoriť aj skupina „pokrokových“ kňazov. Zo Slovenska patrili do tejto skupinky už osvedčení kňazi s kladným postojom k vládnej moci, ako boli Alexander Horák, Jozef Lukačovič a Jozef Fiala. Počítalo sa s tým, že po vyhlásení štátnej Katolíckej akcie táto prispeje k ďalšej diferenciácii medzi kňazmi. Aby však voči kňazom, ktorí na jej príprave spolupracovali, nemohli byť použité žiadne postihy zo strany ich biskupov, bolo rozhodnuté, že budú (aspoň spočiatku) stáť v úzadí celej akcie.

V súvislosti so vznikom štátnej Katolíckej akcie je potrebné spomenúť jeden z jej hlavných ideových základov, na ktorom mala byť, podľa zámeru jej tvorcov, vystavaná. Ním sa mala stať myšlienka cyrilo-metodského dedičstva, vyzdvihnutím ktorého chceli komunisti upevniť národnú orientáciu nového hnutia. Štátna (alebo aj schizmatická) Katolícka akcia mala okrem pestovania cyrilo-metodského kultu nastoliť aj požiadavku využívania „slovanských bohoslužieb“ a používania slovenského a českého jazyka pri bohoslužbách namiesto jazyka latinského. Týmto požiadavkami štátna Katolícka akcia svojím spôsobom nadväzovala na Slovanský katolícky výbor, vytvorený v roku 1944, a ako sa ukázalo neskôr, v tejto „tradícii“ do určitej miery pokračovalo aj hnutie „vlasteneckých“ kňazov. Samotná cyrilo-metodská tradícia sa v nasledujúcich rokoch stala pre osnovateľov štátnej cirkevnej politiky jedným zo základov, na ktorom chceli postaviť svoj ideologický boj voči pápežstvu a Svätej stolici. Táto snaha vychádzala z úplného nepochopenia historických skutočností. Podľa A. Čepičku boli dejiny cyrilo-metodského kultu dôkazom zlovôle Svätej stolice voči všetkým Slovanom. Cyrilo-metodskú tradíciu Čepička predstavoval ako príklad čistého kresťanstva stotožniteľného s myšlienkami socializmu, pričom obe zhodne pochádzajú z východu. Na základe týchto ideových konštruktov prebrali komunisti od roku 1949 organizovanie tzv. Slovanského dňa na Devíne. V podobnom duchu boli organizované aj veľké národné púte na Velehrade a Sázave.

Po zlyhaní štátnej Katolíckej akcie sa predsedníctvo ÚV KSČ rozhodlo odkloniť v ďalšom postupe hlavnú pozornosť od veriacich a zamerať sa v prvom rade na kňazov. Jednoznačným prejavom novej orientácie bola aj príprava tzv. cirkevných zákonov, ktoré boli Národným zhromaždením prijaté v októbri 1949.

Organizovanie vlasteneckých kňazov

Z nepočetnej skupinky niekoľkých slovenských kňazov, ktorí boli ochotní spolupracovať pri vytváraní štátnej Katolíckej akcie, sa v prvej polovici roku 1950 vytvorilo jadro kňazskej organizácie,

neskôr neoficiálne nazvanej hnutie vlasteneckých kňazov. Na základe týchto skutočností boli vypracované návrhy na ďalší postup:

1./ Posilniť kádrovú prácu medzi kňazmi, a to najmä medzi tými, ktorí sa zúčastnili konferencie. Preto mali byť vo všetkých krajoch urýchlene vytvorené krajské skupiny pokrokových kňazov, pomocou ktorých by na pravidelných mesačných poradách v krajoch bolo možné podchytiť ešte väčší počet kňazov.

2./ Pripravovať vytvorenie organizácie pokrokových kňazov. Podľa Havelku bolo potrebné zväziť a prípadne zrealizovať návrh ministra a kňaza J. Plojgara, aby sa začiatkom júla uskutočnila na Velehrade veľká konferencia katolíckych kňazov, na ktorej by bola vytvorená nová kňazská organizácia.

Výber pomenovania *vlastenecké hnutie* a *vlastenecký kňaz* mal niekoľko príčin. Prvou bola snaha vládnej moci prezentovať takto označovanú skupinu kňazov ako tých, ktorí majú pozitívny vzťah k Československu a najmä k ľudovodemokratickému zriadeniu. Do protikladu k nim bola potom dávaná skupina „reakčných“ kňazov, ktorí boli predstavovaní ako spiatocníci pod vplyvom Vatikánu, ktorí sa snažia oslabiť ľudovodemokratické zriadenie a udržať ľudí v slepej poslušnosti voči katolíckej hierarchii. Ďalším dôvodom pre takéto pomenovanie bol zámer aspoň zdanlivo nadviazať na činnosť viacerých kňazov z obdobia slovenského národného obrodenia, ktorí boli v spoločnosti vnímaní pozitívne. Vlastenecké hnutie kňazov sa tak formálne hlásilo k osobnostiam ako boli biskup Štefan Moyzes, kňazi Juraj Fándly, Anton Bernolák, Ján Hollý, Andrej Radlinský a ďalší. Skutočným zámerom vládnej moci pri používaní termínu vlastenectva nebolo budovanie pozitívneho vzťahu k vlasti, ale ideologizácia cirkvi.

Konferencie vlasteneckých kňazov na Velehrade a následný vývoj hnutia

Konferencia na Velehrade sa uskutočnila v dňoch 4. – 6. júla 1950 a zúčastnilo sa jej 453 kňazov, z toho približne 110 zo Slovenska. Prítomných bolo aj niekoľko kňazov z Poľska, Maďarska, Veľkej

Británie a pravoslávnych kňazov zo Sovietskeho zväzu a Bulharska. Hlavnými rečníkmi boli kňazi suspendovaní (za neposlušnosť svojim biskupom) a exkomunikovaní (za účasť v Katolíckej akcii): Jozef Plojhar, Alexander Horák a Jozef Lukačovič. Z vládnych predstaviteľov bol prítomný predseda vlády Antonín Zápotocký, minister stojaci na čele Štátneho úradu pre veci cirkevné Zdeněk Fierlinger, povereník – predseda Slovenského úradu pre veci cirkevné Ladislav Holdoš a ďalší. Všetky prednesené prejavy i záverečná rezolúcia boli dopredu pripravené Štátnym úradom pre veci cirkevné.

Po skončení konferencie na Velehrade mali predstavitelia štátnej moci záujem celú akciu vyhodnotiť. Aj napriek vyššie spomenutým neúspechom v rámci akcie však Štátny úrad pre veci cirkevné hodnotil konferenciu ako začiatok novej etapy vo vývoji, ktorý bude znamenať rýchly nárast počtu lojálnych kňazov. Na základe velehradskej konferencie tak malo byť ďalšími akciami posilňované vlastenecké hnutie kňazov. Skutočnosťou však bolo, že mnohí kňazi, ktorí sa zúčastnili konferencie na Velehrade sa po návrate domov stretávali s výčitkami a nesúhlasom svojich veriacich. V niektorých obciach veriaci dokonca kňaza vyzývali, aby neslúžil sväté omše, pretože je exkomunikovaný a aby opustil ich kostol. Inde manifestačne opúšťali sväté omše a zúčastňovali sa bohoslužieb v chrámoch okolitých obcí. Viacerým kňazom boli zasielané anonymné listy, v ktorých im bolo vyčítané odpadlivosť a zrada viery. Orgány štátnej správy sa preto snažili poskytnúť kňazom, ktorých sa to týkalo, všemožnú podporu. Okresné akčné výbory Slovenského národného frontu opäť organizovali návštevy kňazov občanmi, ktorí im mali poďakovať za to, že idú s ľudom a povzbudia ich vo vlasteneckom postoji. Štátne orgány podporovali „vlasteneckých“ kňazov aj tým, že ich presadzovali a uprednostňovali ako hlavných celebrantov na väčšine tradičných náboženských púťí. Týmto spôsobom mal byť zároveň zabezpečený aj žiadúci priebieh púťí.

Vlastenecké hnutie kňazov, ktoré malo podľa pôvodných zámerov slúžiť ako základ pre získanie väčšieho počtu kňazov, však nebolo schopné stanovené ciele naplniť. Hoci hnutie bolo zo strany

vládnej moci hodnotené ešte aj začiatkom roku 1951 ako veľmi úspešné, s neustálym nárastom počtu „vlasteneckých“ kňazov, realita bola iná. Medzi vedúcimi tvorcami štátnej cirkevnej politiky sa preto od začiatku roku 1951 stále častejšie objavovala myšlienka vytvorenia ďalšej kňazskej organizácie, ktorá by získala a využila práve drvivú väčšinu kňazov, ktorí sa neprejavovali vyhranene.

Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva

Do mierovej agitácie bola katolícka cirkev v Československu zapájaná najrozličnejšími spôsobmi už od roku 1950. Komunisti predpokladali, že otázka mieru vo svete a nesúhlas s vojnou je pre predstaviteľov cirkvi témou, voči ktorej nebudú mať väčšie výhrady. V zámeroch komunistov však mala mierová kampaň slúžiť predovšetkým na vyzdvihnutie mierového „prvenstva“ Sovietskeho zväzu a odsúdenie „imperialistického Západu.“ Kňazi boli nútení zúčastňovať sa rôznych podujatí, na ktorých bolo slovo mier „skloňované“ vo všetkých pádoch. Mier vo svete, mier medzi národmi, mier v republike, mier, ktorý možno zabezpečiť len s pomocou a pod vedením Sovietskeho zväzu. Kňazi sa museli zúčastňovať mierových zasadnutí a besied s občanmi, zapájať sa do mierovej podpisovej akcie a vyzývať k tomu i veriacich, vykonávať medzi veriacimi zbierky na Svetový fond mieru, prijímať mierové záväzky a podobne. Z biskupských úradov smerovali do farností výzvy na čítanie príhovorov, v ktorých sa slová o mieri striedali s citátmi zo Svätého písma.

Organizovanie týchto mierových podujatí nevyvolalo medzi biskupmi a kňazmi väčší odpor. Treba však povedať, že oproti situácii z leta 1950, kedy vznikalo vlastenecké hnutie kňazov, bola už situácia na jar 1951 odlišná. V januári 1951 sa totiž uskutočnil veľký súdny proces s tromi katolíckymi biskupmi, ktorému sme sa venovali vyššie. Tento súdny proces, ako i ďalšie tvrde perzekúcie cirkvi na určité obdobie zastrašili aj katolíckych biskupov, ktorí navyše zostávali držaní v domácej izolácii. Aj preto mohol Slovenský úrad pre veci cirkevné v apríli 1951 skonštatovať, že „*myšlienku mieru možno propagovať cez cirkev úplne otvorene. Duchovní*

sú v mierových výboroch a v mierovej práci sa doposiaľ mnohí osvedčili. Dobre pôsobila účasť duchovných na doterajších mierových akciách. Na poradách s duchovnými je potrebné hovoriť o konkrétnych otázkach boja za mier... Celú túto mierovú akciu v rím. [rímsko] kat. [katolíckej] cirkvi zverí SLÚC vlasteneckému duchovenstvu, ktoré sa do tejto práce už zapojilo.“

Na základe tohto vývoja vypracoval Štátny úrad pre veci cirkevné návrh na vytvorenie celoštátnej stavovskej organizácie katolíckeho kňazstva. Podľa návrhu bola podobná organizácia vytvorená už aj po roku 1918, avšak pre odpor biskupského zboru rýchlo zanikla. Vytvorenie organizácie by podľa autorov dokumentu znamenalo správnu cestu k postupnému odpútaniu katolíckej cirkvi v Československu od Svätej stolice. Ďalej mali byť v Čechách i na Slovensku vytvorené prípravné výbory, ktoré usporiadajú zjazd volených delegátov. Organizácia mala byť vytvorená na základe dobrovoľnosti, ako záujmová organizácia kňazov.

Po predchádzajúcich skúsenostiach najmä so štátnou Katolíckou akciou a v konečnom dôsledku nie príliš úspešným vlasteneckým hnutím, mal byť celý postup omnoho opatrnejší. Základom pre novú kňazskú organizáciu mala byť už osvedčená myšlienka boja za mier. Dôležitou podmienkou pritom bolo vytvorenie zdania, že prvotný impulz pre vznik novej organizácie vychádza zdola, od kňazov z diecéz, a nie zo strany štátnej moci.

K hlavným dôvodom, pre ktoré sa mala myšlienka novej kňazskej organizácie realizovať, patrila snaha oslabiť medzi kňazmi vplyv biskupov a Svätej stolice. Ten bol podľa pozorovania Štátneho úradu pre veci cirkevné stále silný a nedarilo sa ho výraznejšie zmenšiť ani pomocou hnutia vlasteneckých kňazov, ktoré svoju činnosť vyvíjalo už takmer rok.

Tvorcovia koncepcie novej organizácie zo Štátneho úradu pre veci cirkevné si veľmi dobre uvedomovali, že s jej existenciou nebude Svätá stolica súhlasiť. Z toho dôvodu navrhovali, aby organizácia nemala individuálne členstvo, pretože v opačnom prípade by sa po námietkach Svätej stolice veľká časť katolíckych kňazov postavila proti členstvu v nej. Hnutie tak malo vzniknúť ako široká organizácia všetkého kňazstva, bez individuálnych prihlášok.

Pražský zjazd a následný vývoj mierového hnutia

Zjazd sa uskutočnil 27. septembra 1951 v Prahe. V nasledujúcich týždňoch sa v spoločnosti opäť rozbehla masívna kampaň, ktorej cieľom bola propagácia zjazdu medzi kňazmi i veriacimi. Po viac ako roku sa tak opakovane kolotoč opatrení a presvedčania, aký bolo predtým možné vidieť pri príprave velehradskej konferencie v júli 1950.

Zjazd sa uskutočnil 27. septembra 1951 v Prahe, deň pred sviatkom svätého Václava. Začal sa ráno o 7.30 hod. v pražskom kostole sv. Ignáca, kde biskup Ambróz Lazík celebroid svätú omšu. Po nej pokračoval zjazd o deviatej hodine vo veľkej sále pražskej Lucerny. V sále nad predsedníckym stolom bolo umiestnené heslo „Ex oriente lux – ex oriente pax“ (z východu prichádza svetlo – z východu prichádza mier). Na bočných stenách sa nachádzali slová J. V. Stalina „Mier bude zachovaný a upevnený, ak ľud vezme vec zachovania mieru do svojich rúk a ak ju bude hájiť do konca“ a heslo „Katolícky kňaz do predných radov bojovníkov za mier“.

Napriek všetkým optimistickým hodnoteniam však priebeh zjazdu poukázal na viaceré skutočnosti, ktoré jeho osnovateľov prekvapili. Jedna z nich bola tá, že autorita Svätej stolice a pápeža ostala medzi kňazmi, napriek rozsiahlej kampani, nepodlomená. Prejavilo sa to pri čítaní listu biskupa Jozefa Čárskeho, kde pasáž o pápežovi ako hlave cirkvi vyvolala búrlivý potlesk. Rovnako pri prejave ministra J. Plojgara, ktorý bol ostro namierený voči Svätej stolici, čo naopak vyvolalo medzi kňazmi značný odpor. Celkovo bol však zjazd komunistami vnímaný ako začiatok novej etapy v cirkevnej politike a prejav „konsolidácie cirkevných pomerov.“ Faktom je, že po pražskom zjazde sa medzi veriacimi neobjavil odpor voči kňazom, ktorí sa na zjazde zúčastnili, ani bojkotovanie nimi slúžených bohoslužieb, ako tomu bolo po zjazde na Velehrade v júli 1950. Dôvodom bola skutočnosť, že pri príprave pražského zjazdu bola využitá aj autorita biskupov, ktorí voči jeho organizácii neprotestovali, pričom traja z nich boli na zjazde osobne prítomní. Zatiaľ čo hnutie „vlasteneckých“ kňazov nemalo podporu biskupov, ich tichý súhlas v prípade existencie kňazského mierového hnutia

umožnil novej organizácii v nasledujúcich rokoch rozvinúť svoju činnosť.

Činnosť mierového hnutia katolíckych kňazov

Skutočnosť, že mierové hnutie kňazov vzniklo z podnetu a na želanie komunistov, bola určujúcou i pre jeho ďalšiu činnosť. Štátna moc sa ho počas celej jeho existencie v rokoch 1951 – 1968, snažila maximálne využiť na realizáciu svojich cieľov. Prostredníctvom Celoštátneho mierového výboru katolíckeho kňazstva chcela systematicky riadiť činnosť kňazov a „mierové výbory katolíckych kňazov [...] stavať do opozície voči politike Vatikánu.“ Samotný program mierových porad sa najčastejšie vytváral podľa nasledujúcej schémy: Štátny (prípadne Slovenský) úrad pre veci cirkevné inicioval prerokovanie určitej otázky na zasadnutí predsedníctva celoštátneho mierového výboru, alebo Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva. Ten zo svojho zasadnutia vydal referát, ktorý bol následne predmetom rokovania počas mierových zasadnutí v diecézach, na ktorých sa zúčastňovali aj dekáni. Nakoniec sa uskutočňovali mierové porady v dekanátoch, zaoberajúce sa otázkami, ktoré im pripravil diecézny mierový výbor.

Okrem neustálej snahy priviesť kňazov do opozície voči Svätej stolici, mali samotné konferencie diecéznych mierových výborov a mierové porady v dekanátoch plniť i ďalšie úlohy. Dôležitým cieľom bolo, aby sa diecézne a dekanárske porady stali akými školeniami pre kňazov, na ktorých ich by ich bolo možné neustále nabádať a zaväzovať k činnosti v intenciách výstavby socializmu, teda aby pôsobili na ľudí vo svojich farnostiach a z pohľadu komunistov ich pozitívne ovplyvňovali.

Nemenej dôležitý bol tiež zámer, aby sa existenciou diecéznych mierových výborov vytvorila akási protiváha voči vplyvu biskupov na kňazov. Táto myšlienka sa objavila už v návrhu vypracovanom Štátnym úradom pre veci cirkevné v júni 1951. V ňom sa počítalo s možnosťou, že diecézne mierové výbory sa budú okrem mierových otázok zaoberať aj stavovskými otázkami kňazov, že sa napríklad

budú vyjadrovať aj k otázkam menovania vikárov a podobne. Postupne mali prevziať aj starostlivosť o charitné domovy pre kňazov. Týmto krokmi mala byť zvýšená ich autorita a zároveň oslabený vplyv biskupov na kňazov.

V neposlednom rade sa organizovanie diecéznych mierových výborov a dekanárskych porad malo stať jednou z mnohých činností, ktorými mala byť pozornosť kňazov odvádzaná od vlastnej pastoračnej činnosti. Mierové porady v dekanátoch mali postupne nahradiť aj pravidelné kňazské rekolekcie, avšak ich obsah už mal byť pozbavený akejkol'vek duchovnej náplne. V správe o činnosti a práci diecéznych mierových výborov, ktorou sa zaoberal sekretariát ÚV KSS vo februári 1952, sa o tom píše: „organizované porady [...] ich [kňazov] odvádzajú od práce, zameranej čisto na náboženské otázky [...]. Aby sme duchovných čo najviac odvádzali od ich vlastných úloh v náboženskom živote je potrebné, aby strana a štátna správa zapájala ich do verejného a politického života tak, že budú pozývaní na hovory s ľudom, na zasadanie mierových výborov ZČSSP a iné verejné prejavy, ako sú prednášky, besedy, slávnosti“.

Najčastejšie boli mierové porady v diecézach a dekanátoch využívané pri propagovaní prác v poľnohospodárstve, či pri snahe aktivizovať ľudí pred voľbami. Obsah, priebeh i dátum konania zasadnutí celoštátneho i diecézneho mierového výboru a tiež mierových porad v dekanátoch obyčajne určil štátny orgán (Štátny úrad pre veci cirkevné, neskôr cirkevný odbor ministerstva školstva a kultúry). V týchto prípadoch bol celoštátny mierový výbor poverený vypracovaním osnovy a referátu, podľa ktorých sa na diecéznych a dekanárskych poradách malo hovoriť napríklad o podpore roľníkov pri zvyšovaní poľnohospodárskej produkcie. Pred voľbami boli mierové porady zamerané na usmernenie kňazov, ako sa majú „správne postaviť“ k voľbám a ako v tomto zmysle vplývať na ľudí. V období stupňujúceho sa medzinárodného napätia boli zasa pripravené referáty zamerané na vyzdvihnutie mierového prvenstva Sovietskeho zväzu.

Slovenský úrad pre veci cirkevné sa tiež snažil prostredníctvom Slovenského mierového výboru katolíckych duchovných presadzovať rozličné opatrenia na potlačenie náboženského

života a obmedzenie vykonávania náboženských obradov. Tieto zásahy mali pôsobiť dojmom, že s nimi prichádzajú samotní predstavitelia mierového hnutia. Napríklad v roku 1953 zástupca Slovenského úradu pre veci cirkevné na zasadnutí Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva v Bratislave dohodol obmedzenie konania procesií počas sviatku Božieho tela a ďalšie obmedzenia pri konaní sviatosti birmovania. V rámci politických opatrení pri príprave Vianoc boli vedúci predstavitelia mierového hnutia kňazov požiadaní, aby neorganizovali žiadne náboženské akcie mimo kostol. Pri obmedzení vykonávania procesií počas Veľkonočných sviatkov boli kňazi na mierových poradách dopredu poučení, ako tieto obmedzenia správne vysvetliť ľuďom.

Úpadok činnosti a zánik kňazského mierového hnutia

Už po dvoch rokoch od vzniku kňazského mierového hnutia sa však jeho činnosť dostala do útlmu. Štátnemu úradu pre veci cirkevné prekážalo, že hnutie sa obmedzovalo len na mierové konferencie, ktoré boli veľmi formálne a tak nedokázali pritiahnuť k prorežimnej aktivite väčší počet kňazov a získať ich pre politiku štátu. Mierové hnutie bolo navyše príliš viditeľne vedené štátnou správou, kvôli čomu ho kňazi nepovažovali „za svoje“. Ako problémová bola vnímaná aj skutočnosť, že na mnohých mierových poradách v diecézach a dekanátoch sa zúčastňovali aj biskupi Ambróz Lazík a Eduard Nécsey, následkom čoho „*priebeh porady nemal potrebný ráz a zvrhol sa na náboženské veci.*“ Na druhej strane však prítomnosť biskupov na poradách v dekanátoch bola pre mnohých kňazov jediným dôvodom, aby sa ich zúčastnili. Štátna správa sa preto snažila nájsť také riešenie, ktoré by popri vysokej účasti kňazov zabezpečilo aj „správnu náplň“ mierových porád. V priebehu existencie hnutia sa ho štátne orgány usilovali opakovane zaktivizovať, avšak k výraznejšie oživenie hnutia nedosiahli.

Zmeny, ktoré nastali v riešení cirkevnej problematiky zo strany štátu v roku 1968, znamenali pre Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva stratu opory, ktorú mu dovtedy komunistický režim poskytoval. V činnosti štátnych orgánov sa začala prejavovať snaha

neviazať sa na čelných predstaviteľov mierového hnutia, ktorí nemali medzi kňazmi takmer žiadnu podporu, pretože „*sú fakticky odstránení zo svojich umelo udržiavaných pozícií a nemajú najmenší vplyv.*“ Dovtedajšie usmerňovanie činnosti Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva zo strany štátu, neustála snaha o jeho aktivizáciu a posilnenie jeho vplyvu sa z konania štátnych orgánov vytratilo. Tým zanikol hlavný činiteľ, ktorý udržiaval existenciu mierového hnutia a otvorila sa cesta k jeho pomerne rýchlemu zániku.

8. Organizovanie tzv. odpútavacích akcií

Niekoľkoročné obdobie vymedzené rokmi 1953–1957 je v prípade komunistického režimu v Československu, ale i celého bloku štátov na čele so Sovietskym zväzom, možné charakterizovať ako obdobie odmäku a čiastočnej destalinizácie. Udalosťou, ktorá odštartovala toto obdobie bola jednoznačne smrť sovietskeho diktátora J. V. Stalina začiatkom marca 1953. Úmrtie „veľkého vodcu“ vytvorilo v Sovietskom zväze podmienky na realizáciu viacerých ekonomických, spoločenských ale predovšetkým politických zmien. Akýmsi vyvrcholením týchto zmien boli udalosti spojené s uskutočnením XX. zjazdu Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (KSSZ) v októbri 1956. Vývoj udalostí v Sovietskom zväze samozrejme podstatným spôsobom ovplyvňoval aj politický vývoj v ďalších štátoch tzv. východného bloku, vrátane Československa. Vládnuce štruktúry boli v dôsledku vývoja v Sovietskom zväze nútené pristúpiť k určitej korekcii dovtedajšej politickej línie, čo sa prejavilo predovšetkým v ekonomickej a sociálnej a do určitej miery aj v politickej sfére.

V prístupe štátnej moci voči cirkvám a všeobecne náboženstvu však k žiadnym výraznejším zmenám po roku 1953 nedošlo. Tvrdé zásahy štátnej moci z predchádzajúceho obdobia ostávali v platnosti: náboženské rády a rehole boli rozpustené, v prípade ženských reholí sa realizovalo postupné vytlačanie rehoľných sestier zo zdravotníctva, grécko-katolícka cirkev bola zlikvidovaná, kňazská príprava obmedzeného počtu Bohoslovcov prebiehala v štátom kontrolovanom kňazskom seminári, viacerí slovenskí biskupi boli odsúdení na dlhoročné tresty väzenia alebo boli izolovaní vo svojich biskupských sídlach pričom chod biskupských úradov kontrolovali dosadení vládni zmocnenci. V platnosti boli tzv. cirkevné zákony prijaté v roku 1949, ktoré podriaďovali cirkvi prísnej štátnej kontrole a obmedzeniam, neexistovala slobodná cirkevná tlač, stovky kňazov, rehoľníkov i laikov boli vo väzení za vykonávanie náboženských aktivít. Základnou líniou zostával aj naďalej boj proti náboženstvu a jeho verejným prejavom v akejkoľvek forme.

K určitým, viac-menej formálnym a v podstate bezvýznamným ústupkom a nápravám v „cirkevno-politickej“ oblasti pristúpilo československé stranícke a štátne vedenie následne až v roku 1956. Súviselo to predovšetkým s kritikou stalinizmu na XX. zjazde KSSZ. Tak boli v máji 1956 z väzení prepustení 17 prestarnutí kňazi a rehoľníci, pričom však stovky ďalších vo väzení zostali. Biskupom J. Vojtaššákovi a M. Buzalkovi bol v júni 1956 prerušený výkon trestu odňatia slobody, ale obaja boli umiestnení do nútenej izolácie v charitných domovoch v českých krajinách. V októbri 1956 bol z internácie uvoľnený aj biskup Róbert Pobožný. V lete 1956 bol zrušený Štátny úrad pre veci cirkevné i jeho slovenský ekvivalent Slovenský úrad pre veci cirkevné, avšak ich najdôležitejšie kompetencie v cirkevnej oblasti prevzali príslušné odbory na ministerstve, resp. povereníctve školstva a kultúry. V oblasti prístupu štátnych orgánov voči rôznym cirkevným slávnostiam a náboženským púťam sa formálne ústupky prejavili dočasným upustením od absolútneho zákazu poskytovania hromadných dopravných prostriedkov na púte. Taktiež sa znížila intenzita vytvárania rôznych administratívnych prekážok, akými boli napríklad fingované epidémie infekčných chorôb v jednotlivých okresoch a s nimi súvisiace zákazy zhromažďovania.

Na rozdiel od spomenutých administratívnych prekážok však štátne orgány približne od polovice 50. rokov začali v oveľa väčšej miere organizovať tzv. odpútavacie akcie. Ich cieľom bolo vytvárať konkurenciu náboženským podujatiam a znižovať tak početnú účasť veriacich. Primárne boli podujatia smerované na prilákanie mládeže a detí, prípadne aj ich rodičov. Do prípravy týchto podujatí boli zapojené viaceré celospoločenské organizácie, ktoré po vzájomnej koordinácii pripravovali vo vybraných obciach a mestách rôznorodú ponuku podujatí. Myšlienka organizovania odpútavacích akcií však nebola „novinkou“ druhej polovice 50. rokov. O ich realizácii sa na najvyšších miestach uvažovalo už koncom 40. rokov. Konkrétne návrhy padli napríklad na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSC v apríli 1949 v súvislosti s prerokovaním novej línie cirkevnej politiky. Jeden z členov predsedníctva ústredného výboru strany, Václav David, vtedy navrhol, aby

sa na odpútanie mládeže od návštevy nedeľných bohoslužieb zorganizovali pomocou ČSM športové podujatia. Konkrétne opatrenia navrhoval v júli 1952 vo svojom uznesení aj politický sekretariát ÚV KSČ. Podľa nich mal ČSM, predovšetkým na dedinách v religióznych krajoch, vybudovať sieť organizácií, ktoré svojou aktivitou a programom upútajú veriacu mládež a vymania ju spod vplyvu cirkví. Následne práve od polovice 50. rokov možno badať postupný nárast organizovania tzv. odpútavacích akcií. Ich organizovanie štátnymi orgánmi nielenže pretrvalo aj v období normalizácie, ba možno povedať že v niektorých prípadoch sa ešte väčšmi rozvinulo a zintenzívnilo. Historik Ivan Chalupecký, ktorý dlhodobo monitoroval tradičnú náboženskú púť na Mariánskej hore v Levoči, uvádza, že v roku 1985 sa počas púte uskutočnilo v Levoči, v jej širšom okolí a celkovo v regióne Spiša, devätnásť iných akcií. Tieto mali charakter protiopatrení, ktoré mali prilákať čo najviac ľudí s cieľom znížiť počet pútnikov smerujúcich na Mariánsku horu. Práve 70. a najmä 80. roky sú po náboženskej stránke charakteristické masovou účasťou veriacich na tradičných náboženských púťach na Slovensku. Pre komunistickú štátnu moc bola pritom osobitne znepokojujúca veľká účasť a rastúca angažovanosť mladých ľudí. Je preto prirodzené, že podujatia, ktoré mali charakter odpútavacích akcií a protiopatrení sa v tomto období zamerali práve na náboženské púte.

Na nasledujúcich stranách uvádzame ukážku niekoľkých dokumentov z obdobia rokov 1956 – 1957, ktoré približujú organizovanie odpútavacích akcií na celoštátnej úrovni a v dvoch okresoch vtedajšieho Banskobystrického kraja. Dokument č. 1 tvorí list Václava Škodu, ktorý bol námestníkom predsedu vlády Viliama Širokého. Išlo o tzv. druhú vládu Viliama Širokého v období od 12. decembra 1954 do 11. júla 1960. Václav Škoda pôsobil ako námestník predsedu vlády od začiatku tejto vlády do júna 1956, kedy sa stal ministrom spravodlivosti. Post ministra spravodlivosti zastával aj v rokoch 1953 – 1954. List bol adresovaný všetkým krajským národným výborom v celom Československu a obsahuje inštrukcie na organizovanie tzv. sviatkov jari, ktoré sa mali stať komunistickou alternatívou ku kresťanským Veľkonočným

sviatkom. Dokumenty č. 2 a 3 tvoria plány vypracované Okresným národným výborom (ONV) Banská Bystrica a ONV Krupina, približujúce sériu konkrétnych odpútavacích akcií v priebehu roka 1957. Hoci v prípade výberu len dvoch okresov, navyše v rámci jedného kraja, nemožno hovoriť o reprezentatívnej vzorke, je veľmi pravdepodobné, že organizované odpútavacie akcie mali v danom období podobný charakter na celom území republiky.

Tajne

Sviatky jara.

Vzhľadom k tomu, že sa na veľkonočné sviatky zúčastňuje náboženských obradov doteraz značný počet obyvateľstva, menovite mládeže, je treba urobiť vhodné opatrenia, ktoré by odvrátili pozornosť verejnosti od pripravovaných cirkevných slávností.

"Sviatky jara" sa majú stať tradičnými slávnosťami. Majú byť obklopené poetickým kúzlom, ktoré týmto dňom vtlačá prebúdajúca sa príroda. Majú byť radostným nástupom pionierov a ostatných detí do jarnej hory a práci v prírode. Pôjde o zahájanie vychádzok, výletov, detskej turistiky, športovej činnosti, práce na mičurinských poliach, v záhradách v lese a pod. Doporučuje sa, aby "Sviatky jara" boli zahájené v období jarnej /veľkonočnej/ prázdnin.

Riaditelia škôl a učitelia pomôžu pri príprave podnikov poriadaných Česko-slovenským sväzom mládeže k "Sviatkom jara" a budú medzi mládežou propagovať čo najväčšiu účasť na nich. Pri voľbe podnikov využije sa všetkých miestnych podmienok tak, aby program bol pre mládež opravdu radostný a príťažlivý. Školy vyjdú poriadateľom všemožne v ústrety i pokiaľ ide o sponžičenie miestnosti, premietacieho prístroja, športového náradia a pod.

Pri usporiadaní "Sviatkov jara" budú taktiež iniciatívne pracovať spolu osvetové a kultúrne zariadenia. Domy osvetvy a osvetové besedy dajú k dispozícii miestnosti a zariadenie pre konanie jednotlivých dielčích akcií a všetkými svojimi prostriedkami pomôžu tieto akcie propagovať. V miestach, kde sú pre to podmienky, usporiadajú tieto zariadenia samostatné kultúrne podniky zamerané tak, aby svojou atraktivnosťou a pestrosťou predstihli cirkevné slávnosti a vzbudili tak záujem u detí a mládeže. To znamená, že je zapotreby pamätovať viac ako doteraz na osvedčené formy práce a detmi a mládežou /premietanie filmov pre deti a mládež, rozprávanie rozprávok podľa diafilmov, predstavenie bábkových a maňáskových divadiel, besedy o dobrodružných a púťavých knihách a pod./ Zvlášť je nutné, aby osvetové zariadenia v spolupráci s ČSM organizovali spoločné výlety a exkurzie na významné pamiatky našej národnej histórie i kultúry, spojené napr. s usporiadaním vhodných kultúrnych podnikov tak, aby sa stali príťažlivými pre širokú verejnosť /napr. koncerty na nádvorí starých hradov a zámkov, vystúpenia súborov ĽP, pionierskych, alebo školských súborov s besedami o pamiatkach a s ich prehliačkou a pod./ Podľa miestnych podmienok nutno využiť i ostatných osvetových zariadení, ako sú napr. múzea, ktorých zbierky sú predmetom živého záujmu mládeže a detí, ľudové knihovny všetkých typov a pod. Zvlášť významnú úlohu budú mať besedy a večere poézie.

V krajských a okresných miestach usporiadajú domy osvetvy podľa možnosti v spolupráci so všetkými zúčastnenými zložkami, menovite s ČSM kultúrne a estrádne porady jak pre deti, tak aj pre mládež. Tieto kultúrne podniky doporučuje sa spojiť s obchodnými tržmi, poradnou službou vnútorného obchodu s výstavkami tovaru a pod., aby spolu s detmi a mládežou prišli na tieto podniky i ich rodičia. V spolupráci s podnikmi Ministerstva vnútorného obchodu /vo väčších mestách/ je možné taktiež obohatiť tieto kultúrne podniky o módu prehliadku a zakončiť ich radostnou veselicoú. V menších mestách je treba iniciatívne spolupracovať s ústredným sväzom spotrebných družstiev, ktorý taktiež môže k doplneniu kultúrnych porádok prispieť menšími módnymi prehliadkami, tržmi a pod.

Doporučuje sa, aby poverený námestok predsedu KMV zvolal vadiacich odborov kultúry, školstva, pre veci cirkevné, vnútorného obchodu, zástupcu KV TVŠ, KV ČSM, po prípade zástupcov iných dobrovoľných organizácií /Zväzarmu, sväzu spotrebných družstiev/ atď. a dohodol s nimi zaistenie zdarného priebehu sviatkov jara v svasle doporučených miestov.

Pri tejto porade a pri príprave jednotlivých akcií v kraji, v okrese je nutné tesne spolupracovať s cirkevnými tajomníkmi.

Doporučuje sa tiež, aby navrhované podniky a akcie boli usporiadané menovite v sobotu 31.III. odpolednia a večer a ďalej vo voľné dni na veľkonočné sviatky, v nedeľu 1.IV. a v pondelok 2.IV.1956.

Vyhotovené v 8 výtlačkoch.

rozdelené podľa rozdeľovníka.

Dokument č. 1. Štátny archív Banská Bystrica, fond: Krajský národný výbor Banská Bystrica 1954 – 1958, Cirkevné oddelenie, škatuľa číslo 7, Sviatky jari.

Všeobecný odbor rady ONV, oddelenie pre veci cirkevné
v Banskej Bystrici.

Značka: Cirk/2/1957-D,

Dôverné

Plán
súbežných akcií.

Dátum	Akcia	Poriadať:
14.IV.1957 Kvetná nedeľa.	Okresný prebor v cezpoľnom behu v Banskej Bystrici. Šport.strelba z malorážky v Banskej Bystrici.	J D T O S v ä z a r m .
20 - 21.IV.1957 Veľká Noc. Biela Sobota.	Hromadný lyžiarsky zájazd do Tatier. Súťaž v strelbe v Banskej Bystrici.	J D T O S v ä z a r m .
8 - 9.VI.1957 Turice, púť na Staré Hôr y .	Okresný prebor v plávaní v Lubi et o v e j e . Propagačná jazda na člinkoch.	J D T O S v ä z a r m .
16.VI.1957 Nedeľa po Turiciach, t i k e . púť na Staré H o r y .	Okresný prebor v c y k l i s - t i k e .	J D T O
23.VI.1957 Bo ž i e t e l o .	Okresný prebor v strelbe. Hromadné zájazdy na výlet.	S v ä z a r m Š k o l s t v o .
7.VII.1957 Hostina na Starých Horách, p ú ť .	Závod v kanoistike .	J D T O

- 2 -

Dátum	Akcia	Poriadať
17 - 18.VIII.1957 Nanebevzatie panny Márie, púť na Starých Horách .	Hostovský futbalový turnaj. Preteky v strelbe.	J D T O S v ä z a r m .
7 - 8.IX.1957 Narodenie panny Márie púť na Starých Horách .	Medziokresné futbalové stret-nutie. Terénne motocyklové závody.	J D T O S v ä z a r m .

Okrem horeuvedených akcií bude poriadať rôzne akcie aj ČSM. Do plánu som tie akcie nemohol ešte pojsť, lebo OV ČSM nemal ešte vypracovaný plán.

Práci česť!

O C I :
D a c e j O n d r e j .

KRAJSKÝ NÁRODNÝ VÝBOR
v Banskej Bystrici

Dňa: 21. III. 1957

Zn: _____ P.M.: _____

Dokument č. 2. Štátny archív Banská Bystrica, f. Krajský národný výbor Banská Bystrica 1954 - 1958, Cirkevné oddelenie, škatuľa číslo 12, Plán súbežných akcií na rok 1957.

KRAJSKÝ NÁRODNÝ VÝBOR
v Banskej Bystrici

Reda Okresného národného výboru v Krupine

Dňa 29. III. 1957
Zn.: _____ PHL: _____

D o v e r n é !

P l á n

súbežných akcií na rok 1957 v okrese Krupina.

D a t u m	Ú l o h a :
19. apríl 1957 / veľký piatok /	Dom osvety - premietne film putovným kinom v obciach Dačov Lom, Devičie, Medovarce. Dom osvety prevedie prednášku v obci Drieňovo. Svazarn - premietne film v obci Č. Vrbovok ČSM - zabezpečí prevedenie besied s účastníkmi v SSSR v obciach Dvorníky, Pliešovce, Zem, Vrbovok. SČSP - usporiada Leninský večer v Krupine OV ČSTV - usporiada volejbalový prebor v Krupine. Odbor školstva a kultúry rady ONV v Krupine cestu OB zabezpečí prejednanie filmov s Krajským filmovým podnikom v tých obciach, kde je stále kino.
20. apríla 1957 / Vzkriesenie /	Dom osvety - premietne film putovným kinom v obci Bzovík, Dolný Badín, Horný Badín. Svazarn - premietne film v Lackove ČSM - besedy s účastníkmi v SSSR v obciach Sása a Babiná OV ČSTV - zabezpečí volejbalový prebor v Krupine Odbor školstva a kultúry rady ONV v Krupine cestu OB zabezpečí premietanie filmov s Krajským filmovým podnikom v tých obciach, kde je stále kino.
30. mája 1957 / Vstúpenie /	Dom osvety premietne film putovným kinom v obciach Báčovce, Sása Bzovská Lehotka ČSM a Svazarn - zabezpečí v obciach okresu miestne strelecké prebory a plnenie podmienok festivalového odznaku. SČSP - zabezpečí na obciach okresu výročné schôdzky OV ČSTV - zabezpečí priateľský futbalový zápas.

- 2 -

23. júna 1957 / Božie telo /	Dom osvety so štátnym filmom - filmové predstavenia v obciach kde je štátny film. ČMS a školy v obciach okresu a meste Krupina usporiadajú na záver školského roku juchálosy. Spoločnia zo spolupráce OV ČSTV usporiadajú letné športové slávnosti. OV ČSTV po obciach a v Krupine zabezpečí okresnú súťaž vo futbale dorastencov a dospelých. Svazarn - výevik povolancov v obciach okresu.
9. júna 1957 / pút na Staré Hory /	OV ČSTV zabezpečí v Krupine futbalový zápas Dom osvety zabezpečí predstavenie štátného filmu. V ostatných obciach okresu zabezpečia sa celovečerné filmové predstavenia a prebor futbalový v rámci okresu. Praveďú organizácie ako dňa 23.6.1957.
16. júna 1957 / birmovka v Plášťovciach /	ČSM - zabezpečí pioniersky deň v Dolných a Horných Kŕkynčiciach.
21. júla 1957 / nepovolaná pút v Hont. Nemciach /	Svazarn zabezpečí strelecké preteky v obciach okresu okrem Hontianskych Nemiec. Odbor školstva a kultúry zabezpečí preloženie všetkých záberných podnikov do susedných obcí obce Hont. Nemece. V samotnej obci Hont. Nemece neporiadať žiadne záberné podniky. Odbor obchodu rady ONV v Krupine zabezpečí, aby Zároj, RoJ a Jednota v tento deň nepostavili stánky v obci Hont. Nemece.
15. septembra 1957 / Pút v Banskej Štiavnici /	OV ČSM zabezpečí zraz mládeže v Hont. Nenciach OV ČSTV zabezpečí futbalový zápas v obci Hont. Nemece Svazarn zabezpečí v obci H. Nemece športové vystúpenie MS ČSM usporiada záberu v obci Hont. Nemece
6. októbra 1957 / pút v Senohrade /	V Krupine - oslavy dňa armády Tieto oslavy sa konajú aj v obciach okresu spolu s vystúpením Svazarnu a vojska so športovými podujatiami OB v Litave usporiada slávnostnú akadémiu na spolupráce Poa. správy v Cerove. ČSPO ľudová veselica na Bzovíku.

Lazubník OCT

Dokument č. 3. Štátny archív Banská Bystrica, f. Krajský národný výbor Banská Bystrica 1954 – 1958, Cirkevné oddelenie, škatuľa číslo 12, Plán súbežných akcií na rok 1957.

Použitá a odporúčaná literatúra:

BALÍK, Stanislav, HANUŠ, Jiří: *Katolícká cirkev v Československu 1945-1989*. Brno : CDK, 2007, 399 s.

BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951*. Brno : Doplněk, 1994, 505 s.

CINTAVÝ, Peter (zost.): *Trpeli za vieru a vlasť: zborník referátov vedecko-historického seminára konaného dňa 13. apríla 1994 v Aule CMB fakulty UK v Bratislave*. Bratislava : Lúč, 1994, 109 s.

CUHRA, Jaroslav: *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972*. Sešity ÚSD AV ČR, č. 32. Praha, 1999, 107 s.

CUHRA, Jaroslav: *Československo-vatikánská jednání 1968 – 1989*. Sešity ÚSD AV ČR, č. 34. Praha, 2001, 270 s.

DEMEL, Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků*. Brno : CDK, 2008, 323 s.

DUBOVSKÝ, Milan J.: *Akcia kláštorů*. Martin : Matica slovenská, 1998, 293 s.

DUBOVSKÝ, Milan J.: *Akcia rehoľnícky*. Martin : Matica slovenská, 2001, 325 s.

HALKO, Jozef: *Pokus o psychologickú črtu mierového kňaza*. In HALKO, Jozef (ed.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava : Rímskokatolícka Cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 91 – 99.

HALKO, Jozef: *Rozbiť Cirkev: Rozkolnícka Katolícka akcia*. Bratislava : Lúč, 2004, 256 s.

HALKO, Jozef: *Cirkev, agenti a Štátna bezpečnosť*. Impulz, č. 1, 2005, s. 36 – 45.

HALKO, Jozef: *Ave Crux. Život a dielo biskupa Ambróza Lazíka*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2006, 295 s.

HALKO, Jozef: *Arcibiskupov zápas. Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008, 343 s.

HALKO, Jozef: *Biskup Július Gábriš a Združenie katolíckych duchovných Pacem in Terris. Pamäť národa*, roč. 3, č. 3/2007, s. 30 – 45.

HALKO, Jozef, PEŠEK, Jan: *Ján Dechet, banskobystrický kapitulný vikár*. In MACEK, Petr, HANUŠ, Jiří, (eds.): *Osobnosť v cirkvi a politice. Čeští a slovenští kresťané ve 20. století*. Brno : CDK, 2006, s. 615-629.

HANUS, Ladislav: *Pamäti svedka storočia*. Bratislava : Lúč, 2006, 716 s.

HANUŠ, Jiří, STRÍBRNÝ, Jan (eds.): *Stát a cirkev v roce 1950*. Praha : CDK, 2000, 143 s.

HNILICA, Ján, VNUK, František: *Pavol Hnilica, biskup umlčanej Cirkvi (1)*. Trnava : Dobrá kniha, 1992, 205 s.

HNILICA, Ján, VNUK, František: *Pavol Hnilica – biskup umlčanej Cirkvi (2)*. Trnava : Dobrá kniha, 1996, 318 s.

HNILICA, Pavol M.: *Náboženské problémy v krajine ovládanej komunistami*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, 132 s.

CHALUPECKÝ, Ivan: *Boj komunistov proti Levočskej púti. Pamäť národa*, roč. XI, 2015, č. 3, s. 46 – 55.

IHRINGOVÁ, Katarína: *Avantgarda 38 - prvé predpoklady vedeckej práce na Slovensku*. In *Umenie na Slovensku v historických a kultúrnych súvislostiach 2009*. - Turčianske Teplice : Vydavateľstvo BEN&M, Miriam Uličná, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010, s. 24-28.

JAKUBČIN, Pavol: *Pastieri v osídlach moci. Komunistický režim a katolícki kňazi na Slovensku v rokoch 1948 – 1968*. Bratislava: ÚPN, 2012, 215 s.

JAKUBČIN, Pavol: *Zásah voči bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1950*. In HRABOVEC, Emília a kol.: *Katolícka bohoslovecká fakulta v Bratislave 1936 – 1989*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2011, s. 96 – 110.

JAKUBČIN, Pavol: *Slávenie sviatkov jari a organizovanie tzv. odpútačiacich akcií*. Pamäť národa, roč. XIV, 2018, č. 3, s. 54 - 61.

JUDÁK, Viliam (zost.): *Arcibiskup svätého života*. Bratislava : Lúč, 1992, 149 s.

JUDÁK, Viliam: *Biskup ThDr. Eduard Nécsey a päťdesiate roky*. In HALKO, Jozef (ed.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 46 – 58.

JUDÁK, Viliam, DANKOVÁ, Stela: *Exodus. Oslavujeme Ťa Bože*. Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda, 1997.

KAPLAN, Karel: *Stát a Církev v Československu*. Brno : Doplněk, 1993, 440 s.

KAPLAN, Karel: *Těžká cesta: Jednání československé vlády s Vatikánem (1963 – 1973)*. Brno : CDK, 2001, 177 s.

KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953 – 1956*. Brno, 2005, s. 63 – 65.

KMEŤ, Norbert: *Postavenie cirkvi na Slovensku 1948 – 1951*. Bratislava : Veda, 2000, 327 s.

KOREC, Ján Chryzostóm: *Od barbarskej noci*. Bratislava : Lúč, 1990.

LETZ, Róbert: *Dokumenty k procesu s katolíckymi biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom Buzalkom a Pavlom Gajdičom*. Bratislava : ÚPN, 2007, 373 s.

LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In MIKLOŠKO, František, SMOLÍKOVÁ, Gabriela, SMOLÍK, Peter (zost.): *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 67 – 335.

LETZ, Róbert: *Slovensko v rokoch 1945 – 1948 na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava : Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie, 1994, 245 s.

LETZ, Róbert: *Perzekúcia Katolíckej cirkvi v rokoch 1955-1959*. In HALKO, Jozef (ed.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 16 – 38.

LETZ, Róbert: *Boli traja*. Bratislava : Zväz protikomunistického odboja, 2001, 295 s.

LETZ, Róbert: *V hodine veľkej skúšky*. Trnava : SSV, 2007, 716 s.

MACÁK, Ernest: *Zápisky spoza mreží*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1996.

MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku 1943 – 1989*. Bratislava : Archa, 1991, 283 s.

MIKUŠ, Jozef A.: *The Three Slovak Bishops*. New Jersey : Slovak Catholic Federation of America, 1953, 46 s.

PAŠTEKA, Július a kol.: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, 1550 s.

PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1996, 168 s.

PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava : Veda, 1997, 311 s.

PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava : Veda, 1999, 292 s.

PEŠEK, Jan, LETZ, Róbert: *Štruktúry moci na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, 807 s.

PEŠEK, Jan a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, 389 s.

PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *V zovretí normalizácie: cirkvi na Slovensku v rokoch 1969 – 1989*. Bratislava : Veda, 2004, 230 s.

PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a Katolícka cirkev na Slovensku v rokoch 1945 – 1946*. Nitra : Garmond, 2001, 318 s.

PETRÍK, Vincent: *Posledná vila*. Cambridge, Canada : Dobrá kniha, 1990.

VÁŠKO, Václav: *Neumlčená: Kronika Katolíckej cirkve v Československu po druhej svetovej válce, I-II*. Praha : Zvon, 1990, 267(I.) s., 266(II.) s.

VAŠKO, Václav: *Pátá kolona v církvi*. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1996, 30 s.

VNUK, František: *Akcie K a R: zásahy komunistického režimu proti reholiam v rokoch 1950 1956*. Bratislava, 1995.

VNUK, František: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch 1949 – 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, 260 s.

VNUK, František: *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie (1967 – 1971)*. Martin : Matica slovenská, 2001, 299 s.

VNUK, František: *Dokumenty o postavení katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Martin : Matica slovenská, 1998, 242 s.

ZÚBEK, Theodorik Jozef: *The Church of silence in Slovakia*. Whiting, Ind.: John J. Lach, 1956, 310 s.

Mgr. Pavol Jakubčín, PhD.
Katedra histórie FF TU
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
pavol.jakubcin@truni.sk

VYBRANÉ OTÁZKY VZŤAHOV CIRKVI A ŠTÁTU V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1948 – 1989

Vydavateľ
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave v roku 2021
Hornopotočná 23, 918 43 TRNAVA
www.ff.truni.sk

© Mgr. Pavol Jakubčín, PhD., 2021
© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2021

ISBN 978-80-568-0468-1

